

2079

1 MH
4-52

4-շաթ

91

ԱՐՄԷՆ ԿԻՏՈՒՐ

76

ՍՈՑԻԱԼԻԶՄ, ՔՈՄԻՒՆԻԶՄ

Ե Ի

Հայ Դեմոկրատիան

ՀԱԼԷՊ

1939

1, RUE SALIBÉ, ALEP-SYRIE

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	էջ
1.— Դասակարգային բաժանումներն ու ընդհարումները	1
2.— Դասակարգերու ծագումը, պատմական մեծ դեպքերու դասակարգային աստուր.— «Պատմութիւնը դասակարգերու եւ դասակարգային կոիւ մըն է»	6
3.— Դրամաթիւական կարգերու տալալումը	16
4.— Սոցիալիզմի եռութիւնը	18
5.— Նախ սոցիալիզմ եւ ապա բոմիւնիզմ	25
6.— Խորհրդային իրաւակարգը՝ Սոցիալիստական երջան	27
7.— Տրոցկիստական երկիւղը	31
8.— Դեմոկրատիզմ եւ Ֆաշիզմ	33
9.— Ընկերվարութիւն եւ Ռամկավարութիւն	37
10.— Ռամկավարական «եննադատութիւն» մը	42
11.— Սոցիալիստական իրաւակարգը	48
12.— Ե՞րբ կը լուծուի եւրոպական թննուկը	53

1M11
4-52

ԱՐՄԷՆ ԿԻՏՈՒՐ

01 JUL 2005

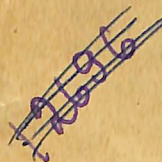
Ի՞նչ է ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԸ եւ ՔՐՄԻՒՆԻԶՄԸ

ՀԱԼԷՊ

1939

Տպարան Ա.Ն.Ի, Ա. Էմմէմնան

207

«ԿԱՅԾ»ԵԱՆ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ

Մարտեան մուրհի՝ ձեր հարուածի
Գոռ զարկերէն ջանասպիւռ՝
Պաշտպան սերունդ մը ննշուածի՝
Դուրս ցայեցիք համասպիւռ:

ՀԵՂԻՆԱԿԷՆ

22/7-88

(19221-59/

Ի՞նչ է Սոցիալիզմը եւ Քոմիւնիզմը

Սոցիալիզմ կը նշանակէ հասարակարգ մը՝ ուր գոյութիւն չպիտի ունենան դասակարգեր: Շատ կը սխալին այն սոցիալիստները եւ կամ անոր հակառակորդները, որոնք կը կարծեն թէ սոցիալիզմ կը նշանակէ գործաւոր եւ գիւղացի դասակարգի մշտական տիրապետութիւնը: Հասարակարգի մը մէջ՝ ուր վերջ չը պիտի գտնէ բանւորի եւ գործաւորի տիրապետութիւնը, հոն գոյութիւն չի կրնար ունենալ սոցիալիզմ:

Սոցիալիզմը հասկնալու համար նախ պէտք է հասկընանք ի՞նչ տարրերէ կազմուած է հասարակական կազմը, ի՞նչ դասակարգեր յառաջ եկած են անոր ծոցը, ի՞նչ հակադրութիւններ ունին մէկը միւսի վերաբերմամբ, ի՞նչ պայքարներ ունեցած են մէկը միւսի հանդէպ, ինչպէ՞ս այդ պայքարը կը տանի մարդկութիւնը դէպի սոցիալիզմ:

ԴԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐՆ ՈՒ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ

Ամէն անոնք՝ որոնք չեն մօտենար բոլոր ընկերական հարցերուն որպէս հետեւանք դասակարգային շահերու, դասակարգային ձգտումներու եւ դասակարգային քաղաքականութեան, անհասկած ձախաւեր լուծում մը կու տան իրենց մօտեցած հարցին: Ներկայիս՝ դասակարգային պայքարը այնքան աչքառու դեր կը կատարէ՝ որ ան սկսած է ցնցել եւ ուշաբերել ամենաթմրած եւ պահպանողական մտաւորական իսկ:

Նախ տեսնենք թէ ի՞նչ է դասակարգը, և ինչի՞ վրայ հիմնուած է ան:

— Դասակարգը, հասարակական այնպիսի համախմբում մըն է, որու անդամները արտադրութեան մեջ միասեռակ դեր կը կատարեն, որով եւ կը տարբերին հասարակական այլ շէրերէ:

Նիւթական-արտադրական գործողութեան միջոցին է որ հանդէս կու գան դասակարգերը. արտադրական միջոցներու վրայ հիմնուած է դասակարգային բաժանումը:

Մարքս երեք դասակարգ կ'ընդունի, քափիթալիստ, հողատէր և պրօլետար:

Ո՞վ է դրամատէր դասակարգը. — Արդիւնաբերական ձեռնարկութիւն կատարողն է. բանւորի արտադրական ուժը գնողն է. անոր յաւելեալ արժէքով դրամագլուխ զիգողն է: Իսկ անոնք որ արտադրութեան մէջ վերոյիշեալ դերերը կը կատարեն՝ քափիթալիստ են:

Ո՞վ է հողատէր դասակարգը. — Արտադրութեան համար քափիթալիստի գործարաններուն և նման ձեռնարկութիւններուն հող մատակարարողն է: (Նա այդ հողի փոխարէն կը ստանայ որոշ տուրք, որ կը կոչուի հողային րենսա — հողավարձ) և հողային ընտա ստացողն է:

Ո՞վ է պրօլետար դասակարգը. — Քափիթալիստական արդիւնաբերութեան մէջ իւր բանւորական ուժը վաճառողն է. նա իր միանային ուժով ներկայ համաշխարհային հարստութեան արտադրողն է. նա չունի արտադրական միջոցներ, այլ ուրիշի սեփականութեան մէջ կ'աշխատի, անոր ու սեփականացիրոջ մէջ կայ շահերու հակադրութիւն:

Ինչպէս կը տեսնենք, երեք դասակարգերու սահմանումը արտադրական յարաբերութիւններու մէջ որոշուեցան: Եթէ այդ արտադրական գործողութիւնները չըլլային՝ վերոյիշեալ երեք դասակարգի գոյութիւնն ալ մէջտեղ չէր գար:

Այս երեքը իրարմէ կը տարբերին ո՛չ միայն իրենց արտադրական դերերով, այլ իրարու դէմ ունեցած հակադրութեամբ:

Քափիթալիստը կ'աշխատի բանւորին քիչ աշխատավարձ՝ իսկ հողատէրին քիչ հողավարձ տալ:

Հողատէրը կ'աշխատի շատ հողավարձ առնել. նա կը ցանկայ որ բանւորի աշխատավարձն ալ քիչ ըլլայ, որպէսզի քափիթալիստը աշխատավարձի բարձրացումով իր հողավարձը չը քիչցնէ:

Պրօլետարը կը ձգտի շատ աշխատավարձ ստանալ, որը կը դպչի քափիթալիստի և հողատիրոջ շահերուն: Ահա այս դասակարգային շահերն են որ վերոյիշեալներուն կը մղեն դէպի «դասակարգային կռիւ». և նկատի ունենալով անտեսական կեանքի առաջնական դերը, մենք ամբողջ պատմութիւնը կը տեսնենք որպէս թատերաբեմ դասակարգային ընդհարումներու: Մէկ կողմը տիրող դասակարգերը, միւս կողմը տիրուող:

Ասիկէ զատ, մենք տեսանք որ երկու տիրող դասակարգերու շահերն ալ իրարու կը բաղխէին, ատոր համար աւելի ճիշդ է ըսել «պատմութիւնը դասակարգային և դասակարգերու կռիւ է»: Այս է պատմական դէպքերու բուն կմախքը. բայց այս երեք խոշոր դասակարգերէն զատ՝ կան շարք մը մանր դասեր, ինչպէս օրինակ կղերը, մանր սեփականատէր գիւղացին, արհեստաւորը և մտաւորականութիւնը: Ասոնցմէ ոմանք տիրող՝ ոմանք տիրուող դասակարգի մասերը կազմելուն համար՝ առանձնապէս կանգ չառինք անոնց վրայ:

Ահա այս մանր դասերն ալ նկատի ունենալով՝ պատմական դէպքերը աւելի եւս կը խճողին և մակերեւութօրէն նայող մը, միտքը չփոթելով, չի կրնար ըմբռնել դէպքերու ներքին դասակարգային պայքարի հողին. բացի ատկէ, իւր

բաքանչիւր դասակարգ ունի իւրայատուկ զաղափարաբանութիւն մը, որը դասակարգային գունաւորում ստանալով հանդերձ՝ հազդին դեր կը կատարէ գոյութեան կռուի մէջ՝ իւր փոխադրեցութեան շնորհիւ։ Ահա այս երեւոյթն ալ պատճառ մըն է որ աւելի կը բարդանայ պատմական դէպքերու դասակարգային բնոյթը, և մենք խսկոյն չենք կըրնար քմբռնել զայն։

Տալով դասակարգային շերտաւորման հիմունքը, և դասակարգերու սահմանումը, կը մնայ մեզ թուել քանի մը պատմական փաստեր։

ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ. — ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՄԵԾ
ԴԷՊԵՐՈՒ ԴԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԱՍՏԱՌԸ. — «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐՈՒ ԵՒ ԴԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԿՈՒԻ ՄԸՆ Է»։

Պատմութիւնը մարդու՝ դէպի բնութիւնը և դէպի մարդը ունեցած յարաբերութիւնն է։ Նախապատմական շրջանին ցեղերը թէ՛ իրարու և թէ՛ բնութեան դէմ կը կռուէին։ Բնութեան բազմաթիւ արհաւիրքները — շնորհիւ մարդու ինքնապաշտպանողական միջոցներու տկարութեան — անհամեմատ աւելի ուժեղ և ներդարձօն ազդեցութիւն ունէին մարդու վրայ. մարդը այդ անյաղթելի ուժի դիմաց տկար ըլլալուն՝ աւելի շուտ և շատ համախմբուելու և հաւաքական կերպով դիմագրաւելու բնազդը ունեցաւ։ Ո՞վ կը մտածէր մինակ դուրս գալ կայծակի աւերը վերաշինելու, հեղեղի թափը կասեցնելու. ո՞վ կը մտածէր «Իւրացնել» այն բանը ու նետը որոնց միջոցով թուժեր և վայրենի առիւծներ կը կանգնեցուէր։ Համայնական էր ամէն ինչ, թէ աշխատանքի գործիքները և թէ արդիւնքները։

Ի՞նչ էր համայնական կռուի գրգապատճառը։ «Ձուկ բռնելու, որսորդութեան, յարձակման և պաշտպանման հա-

մար եղած պարզ աշխատանքի համագործակցութիւնը, կ'ըսէ Զիպլեր, կենդանիներ արածելու, անտառներ կտրելու, ոռոգելու, հողը մշակելու, տուն և խոշոր գործիք շինելու (օրինակ, ուռկան, մակոյկ), պէտքերը կը ստիպէին նախնական մարդոց, որ արտադրութեան միջոցները միասին գործածեն. այդ պատճառով համայնական էին նաեւ շարժական և անշարժ սեփականութիւնները, զորս պէտք էր պաշտպանել թշնամի ցեղերէն»։

Յեղի իւրաքանչիւր անգամը անձամբ կը մասնակցէր ապրուստի հայթայթման գործին. ցեղի անդամներու նուազութիւնը առիթ էր տար անանձին «բաշխիչ» ձեռքի մը հանդէս դալուն. ամէն անհատ իր գործը ինք կրնար տեսնել։ Սակայն ցեղի անդամներու թիւը բազմապատկուելով՝ այս յարաբերութիւնն ալ փոխուեցաւ։ Բազմանգամ ցեղի մը բոլոր անդամները չէին կրնար թէ՛ արտադրել և թէ՛ արդիւնքը իրենց ձեռքով առնել։ Համայնքի մէջ անկանոնութիւն չի յառաջացնելու և աշխատանքի ընթացքը կանոնաւորելու համար պէտք զգացուեցաւ զօրեղ և յատուկ ձեռքի մը, այսինքն կազմակերպչի մը։

Ցեղերու մէջ առաջ եկած կազմակերպիչները որոշատեան դեռ ուրոյն դասակարգ չէին կազմեր, որովհետեւ աւստրալիացի կեանքի մէջ միւսներէն տարբեր գործ չէին կատարեր։ Սկզբնական շրջանին կատարողի կամ ցեղապետի և անդամներու շահերուն մէջ հակադրութիւն չկար. թէ՛ ցեղի անդամները քիչ և թէ արդիւնաբերութիւնն ալ նուազ լինելուն՝ չէր կարելի մէկ մասին շատ՝ միւսին քիչ բաժին տալ։ Այս պարագան առաջ պիտի բերէր մէկ մասի փիղիքական թուլութիւնը, որը խիստ կը վնասէր ամբողջ ցեղին, որովհետեւ թէ՛ անոր պիտի խնամէին և թէ՛ անոր հիւանդութեան պատճառով՝ արդիւնաբեր ձեռքէ մը զրկուած պիտի լինէին։

Յեղապետի դիրքը երթալով աւելի կը բարձրանար, մանաւանդ այն պարագային, երբ ցեղերու մէջ ապրանքներու փոխանակական յարաբերութիւնները կ'սկսին: Փոխանակութեան հետ ծագում առնող մասնաւոր սեփականութիւնը առիթ կու տայ ցեղապետին շատ ստացուածք ղրգելու: Յեղապետը, իւր բազմամարդ ընտանիքով կը սեփականացնէ զիւղական ահագին հողեր ու ապրանքներ: Յետոյ նա կը սկսի շահագործել զանոնք աշխատեցնելով զիւղացիները, որով և Ֆեօսալ—աւսակալ—դասակարգի հիմքը կը դնէ:

Մասնաւոր սեփականութեան առաջացումը աւելի եւս կը սրցնէ ցեղերու կռիւը. յափշտակութիւն և կողոպուտ սովորական բաներ կը դառնան: Այս երեւոյթը պատճառ կը դառնայ ցեղի կռուող ուժերու կազմակերպուելուն և յատուկ զինուորական դաս կազմելուն:

Զինուորական դասը, որ առաջ ամբողջ ցեղի շահերու պաշտպանման համար եղած էր, կամաց կամաց կը դառնայ ցեղապետի — աւատապետի — գործիքը, որով նա իւր տիրապետութիւնը զէնքով կը սրբագործէ:

Համայնական կեանքի որոշ աստիճանին, ցեղի հոգեկան պահանջները ծնցուցեր էին հաստատութիւն մը, որ իրենց հոգեկան պէտքերուն միայն բաւարարութիւն կու տար, այդ կղերական հաստատութիւնն ու կղերական դասն էր: Կղերի շահն ալ հիմնուած էր զիւղացիներու կեղեքման վրայ. հոգեւորականութիւնը անաշխատ դաս մըն էր, և կ'ապրէր տաճարներու հասոյթներով:

Աւատական, զինուորական և կղերական կեղեքող տարրերը իրենց գոյութիւնը հիմնած էին ուրիշ դասակարգի մը վրայ, որը կպած էր հողին, ամառ ու ձմեռ կ'աշխատէր, կ'արտադրէր և տիրապետողներուն սնունդ կը մատակարարէր. այդ հողագործ դասակարգն էր:

Հասարակական կեանքի բարդացումով՝ ցեղերու փո-

խաղարձ յարաբերութիւններն ալ շտցան, և բարդացան. թէ՛ այս յարաբերութիւնները կարգաւորելու և թէ՛ ճանապարհորդութիւնը ապահովելու համար՝ կազմակերպիչ ոյժը ալ աւելի զօրացաւ և յառաջ բերաւ որոշ օրէնքներ, կանոններ և հիմք դրաւ պետքիւն կոչուած հաստատութեան:

Պետութիւնը տիրապետող դասերու բռնագրաւումը պահող, արդարացնող և իրագործող ոյժ մըն էր:

Մարդիկ համայնական շրջանէն մտան մասնաւոր սեփականութեան աշխարհը, անդասակարգայինէն դէպի դասակարգային պայքարը: «Հացի կռիւ»ը սկսաւ ծայր տալ մարդոց մէջ. ատելութեան և թշնամանքի մայր մեցումը, հասարակական յառաջդիմութեան հիմնաքարերէն մէկը դարձաւ: Ով որ տնտեսապէս և ֆիզիքապէս ուժեղ էր՝ ա'ն ալ տէր էր արտադրական բարիքին. հօգրի և թոյլի պայքարը բնութենէն՝ մարդոց մէջ փոխադրուեցաւ:

Հակադարձ շահերու այս թաւալազուր շարանը եկաւ հիւսելու «պատմութիւն» զանգուածը և այսօր մեզ ներկայացնելու «Ազգերու պատմութիւնը»: Ահա այդ պատմութիւնը, սնտապէս հակադիր շահեր ունեցող դասակարգերու բաղիսումներու նկարագրութիւնն է. «Պատմութիւնը դասակարգային կռիւ է».

կ'ըսէ Կոմունիստական մանիֆէստը: Հասարակական կեանքի մէջ՝ «դասակարգային կռուի» մասին, Մարքս և Էնգելսէն առաջ, Ուտոպիստ-Սոցիալիստներն ալ գրած և մատնանշած էին, բայց ասոնք չէին նկատած թէ պատմական զարգացման ազդակը «դասակարգային կռիւն» է, անոնք չէին հասկցած թէ «դասակարգային կռիւը» այն մղիչ ոյժն է, որու օգնութեամբ կ'իրականանայ հասարակական ներքին կեանքի ամբողջ գործունէութիւնը, հասարակութիւն՝ որը դասակարգերու բաժնուած է:

Մեր պատմութեան գրքերու բացատրութիւնները խիստ տարտամ և անկապ են այն պատճառով, որ անոնց հեղի-

նակները հունին ինքնուրոյն տեսակէտ մը պատմական երեւոյթներու վերաբերմամբ:

Շատ պատմաբաններու բոլորովին անծանօթ է «գասակարգային կռուի» նշանակութիւնը և պատմական դէպքերու մէջ անոր խաղացած դերը: Այս տեսակ պատմութեան գիրքերը կը նմանին անհոգի մարմնի մը:

Պատմական ազգերու թէ՛ անկումները և թէ՛ բարձրացումները խիստ բռնազբօսիկ մեկնութիւններ կը գտնեն այդ պատմաբաններու կողմէ: Օրինակ, «Յունական և հռովմէական անկումներու պատճառը՝ բարձրու անբարոյականացումն էր»: «Սալակրաց արշաւանքի զրդիչը՝ կրօնի զգացումն էր» կ'ըսէին անոնք և այլն:

Ամէն լուրջ պատմաբան՝ քննելով Յունաստանի քաղաքակրթութեան անկման պատճառները եկած է այն եզրակացութեան որ այդ անկումը հետեւած է Յունաստանի ստրկական դրութեան՝ այսինքն տնտեսական վիճակի անկման: Յունաստանի տնտեսական վիճակը հիմնուած էր պատերազմի դաշտէն յափշտակուած կամ գնուած գերիներու աշխատանքի վրայ: Ատտրիկէի մէջ լեցուն էին ֆապրիկաներ, որոնք արտահանութեան բազմատեսակ ապրանքներ կը պատրաստէին: Բայց երբ հռովմէական տիրապետութեան ուժեղացումով Յունաստան նոր գերիներ բերելու ճանապարհէն զրկուեցաւ, այն ատեն սկսաւ ինչալ Ստտրիկէի առեւտրական վիճակը, ոչնչացաւ ազնուականութեան գրականատէր կեանքը, և հետեւաբար Յունաստանի բարգաւաճ գիրքը:

Հռովմէական կայսրութեան անկումն ալ «բարձրու փճանալէն» չէր: Հռոմը երբ տէր դարձաւ բազմաթիւ գաղութներու, այն ատեն սկսաւ մեծ քանակութեամբ արմատիք ներմուծուիլ կայսրութեան մէջ, Հռովմէական դիւլատնտեսական կեանքը ասկէ մեծ հարուած մ'ընդունեց:

Աւելցուցէք ատոր վրայ նաև այն պարագան որ կայսրութեան տնտեսական զարկերակը հողագործութիւնն և հետեւաբար գիւղացին էր, աս ալ տաանակ տարիներ հռովմէական փառապանծ բանակի մէջ կորսնցնելով իր կենսական ուժերը, աշխատանքի համար ամբողջովին անպէտք տարր մը դարձաւ: Գիւղացիներու հողերը կամաց կամաց խոշոր հողատէրերու ձեռքն ինկան, որոնք հողը կը մշակէին ստրուկներու միջոցով, իսկ այս պարագան ամբողջովին ձգեց կայսրութեան գիւղատնտեսութիւնը, որը չի կրնալով գիմանալ գաղութներու ապրանքային մրցութեան՝ քայքայուելու դատապարտուեցաւ: Ուրեմն թէ գիւղացիներու աշխատանքի անընդունակ վիճակը, և թէ տնտեսական դրութեան փճացումը պատճառ դարձան Հռովմէական կայսրութեան անկման:

Կրօնի զգացումը, որպէս ազդակ պատմական յեղաշրջման, շեշտուած է «Սալակրաց արշաւանք»ին մէջ՝ կ'ըսեն: «Սրբատեղիներու ազատութիւնն» է այն մղիչ ուժը որ հարիւր հազարաւոր գիւղացի, ազնուական և կղեր մղեր է կռուելու իսլամական տիրապետութեան դէմ և երուսաղէմի գմբէթի վրայ փողփողեցնելու քրիստոնէական փայլուն խաչը՝ կը պատճառարանեն:

Չէ կարելի միայն «տնտեսական»ը հիմունք ընդունիլ, կրօնական զգացումն ալ նման դեր կատարած է ու կը կատարէ պատմութեան մէջ: Արժէ քիչ մը երկար կանգնիլ այս, ըստ երեւոյթին հիմնական առարկութեանց վրայ:

Գրիգոր VII-ի (կանոսա) ազդեցութիւնը շատ մեծ էր, եկեղեցիի տիրապետութիւնը այնպիսի բարձրութեան վրայ էր որ Սալակրաց արշաւանքը Ուրպան VII Պապի Dieu la volt «Աստուած այս կամեցաւ» խօսքի հետեւանք կը համարէին: Եկեղեցին իր հսկայ հարստութեան չնորհիւ այնպիսի գերքի մըն էր հասեր, որ բոլոր աւատապետները

անոր կ'ենթարկուէին, անոր հրամանները հլուօրէն կը կատարէին, ասկէ ալ կը կարծէին թէ «մաքուր կրօնի ձայնին» կը հպատակին:

Ըստ Գրէյլիսի՝ խաչակրաց արշաւանքի ատեն երեք դասակարգեր կային. — իշխաններ, որոնց պարտականութիւնն էր պատերազմիլ. կղերականութիւն՝ որոնց պարտքն էր կազմակերպել զրականութիւնը և գիւղացիներ՝ որոնք սուկալի կեղեքման ենթարկուած էին և ճորտական գրութեան մէջ էին:

Եկեղեցու ձեռքին էր կեդրոնացած այն բոլորը՝ ինչ որ կարելի էր գիտութիւն անուանել. բացի ատկէ՝ նա կը հովանաւորէր նաեւ խեղճերը և հիւանդները, նա տնտեսական հզօր տիրապետութիւն մըն էր:

Այդ շրջանին Իտալիոյ և Հիւսիսային Ֆրանսայի մէջ զարգացեր էր առեւտուրը և կամաց կամաց առաջ եկած էր դրամագլուխը — դրամի օրջանառութիւնը. այս հանգամանքն ալ նպաստեց խաչակրաց արշաւանքին՝ հոնկէ հարստութիւն բերելու համար:

Փոքր ֆէօտալները, կեանքի սուղ պայմաններու շնորհիւ, չկրցան բաւականանալ իրենց ճորտերու բնական տուրքերով, մտան խոշոր ֆէօտալներու բանակները, և լայնցուցին աւազակութեանց ու թալանի ծաւալը, որը շատ սովորական երեւոյթ դառնալ սկսաւ:

Քայքայուող ֆէօտալներու զինուորական բանակները, և ատկէ բխած աւազակային խմբերը իրար անընդհատ կոտորելով դրական օգուտ մը ձեռք չէին բերեր և անոնք ստիպուած եղան իրենց աչքերը օտար տեղեր յառել:

Միայն միջին Եւրոպայի ֆէօտալները անօթի և աւազակաբարոյ չէին. Նորմանները եւս յայտնի էին իրենց սրի և աւերածութեան հակումներով: 1066 թուին Վիլհելմ Յազթոնը՝ 30,000 նորմաններով ողողեց Անգլիան և ամէն տեղ

Ֆէօտալական սիրտէմ հաստատեց: Նորմանները նստակեաց չէին, ասով ալ բաւարարութիւն չ'ապացան, ուղեցին աւելի հարուստ տեղեր խուժել: Երուսաղէմի ոսկու և գեղեցիկ կանանց համբաւը, ուխտաւորներու և հարուստ սեղանաւոր հրեաներու միջոցով ամէն տեղ տարածուած էր: Այս բոլորի վրայ աւելցուցէ՛ք նաեւ այն մեծ սովը, որ տիրեց 1095 թուին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ և որը մեծամեծ խռովութիւններու պատճառ եղաւ: Այս էր Եւրոպայի տընտեսա-հասարակական կեանքը, մարդիկ մատի մը շարժման կ'սպասէին ամենապատանգաւոր տեղերն իսկ խուժելու:

Գրէյլիս՝ պատմաբան Վէբէրէն փաստեւ բերելով կը հաստատէ թէ վերոյիշեալ ուժերէն զատ խաչակրաց Արշաւանքին կը մասնակցէին նաեւ երգիչները, կատակաբանները, նուագիչները իրենց կիներով և երախաներով, որոնց միակ նպատակը իրենց նիւթական գոյութիւնը ապահովելն էր: Այնու ամենայնիւ բոլորը միաւրին կը կանչէին «Dieu la voit» — Աստուած կամեցաւ:

Թէեւ ամէն կողմ կը թմրկահարուէր «կրօնական» արշաւանքի մասին, սակայն ըստ էութեան յայտնի չէր Բիւզանդական — քրիստոնէական — Պոլսո՞յ, թէ՞ Իսլամի տիրապետած Երուսաղէմի վրայ կ'արշաւէին:

Շատ չանցաւ. կրօնական պիտակն ալ մէկ կողմ նետեցին և հասած տեղը թալեցին ու կողոպտեցին, քրիստոնէայ թէ մահմետական գիւղ՝ այդ միեւնոյն էր: «Խաչակիր»ներու այդ արշաւանքին վրայ Պոլսոյ Յունաց թագաւորը խիստ կասկածանքով սկսաւ նայիլ և կը վախճար անոնց աւարառութիւններէն: «Խաչակիրներու տիրապետած հողերը, կը զբէ Վէբէր, բաժանուած էին ֆէօտալներու մէջ: Եփրատի սահմանները տարածուած էին ֆրանկ ասպետներու գլեհակները: Երուսաղէմի թագաւորութեան մէջ իսկ ֆէօտալական տիրապետութիւնը իր թաթը դրած էր: «Քրիստոնէայ խաչակիրներ»ը աւելի շատ իրենց երկրային բարի-

ներու մասին հոգ կը տանէին, քան թէ կրօնի տարածման վրայ:

Անկարելի է այլևս ուրանալ թէ խաչակրաց արշաւանք սնտսական ճիմումներէն չէ: Կրօնական այիսակը պարզ խափանք մըն էր, կեղծ վերաբերում մը:

* *

Միջին դարու պատմութեան կարեւոր մասը գիւղական ապստամբութիւնները կը գրաւեն: Առեւտրական դրամազլխի դարգացման հետ կազմակերպութեան նորանոր առեւտրական քաղաքներ, և դրամի շրջառնութիւնն ընդարձակուեցաւ: Փէօտալները ամէն գնում դրամով ընելուն համար՝ սկսեցին շատ դրամ դիզելու ետեւէ ինչպէս, որով գիւղացիներու տուրքերը՝ բնական բերքերու փոխարէն դրամի վերածեցին. գիւղացիներու աշխատանքը ալ աւելի շատցուցին, անոնց՝ հողին կապելով, ճորտական դուրսիւնը ամբողջ գեցին և ճորտական ճնշումը ծայր աստիճանի հասցուցին:

Գիւղացիական այս անտանելի դուրսիւնն էր որ պատճառ դարձաւ գիւղացիական ապստամբութեանց XII դարուն իտալիոյ, XIV դարուն Անգլիոյ և Ֆրանսայի XV դարուն Բոհեմիոյ և XVI դարուն Գերմանիոյ մէջ: Այս շարժումներու ամենամեծը 1525 թուի գերմանական գիւղացիներու ապստամբութիւնն էր: Գիւղացիները 12 կէտէ բաղկացած պահանջներ դրին, որոնց գլխաւորներն էին՝ ճորտութեան և ապօրինի հարկերու վերացումը, հողեւոր և աշխարհական դատարաններու անաչառութիւնը. անտառներէն և ձկնորսութենէն անարգել օգտուելը, բոլորն ալ զուտ սնտսական պահանջներ էին: Բայց որովհետեւ այս ժամանակաշրջանի գլխաւոր գաղափարաբանութիւնը կրօնն էր, այդ պատճառով ալ զուտ տնտեսական պահանջները, կրօնական վերաբերում հազան ու գիւղացիները իրենց պահանջները Ս. Գրքին դիմելով կը հիմնաւորէին. այս ըսել է որ գիւղացիական ապստամբութեան դրդիչ պատճառը Ս. Գրքը քին մատնանշած օրէնքներն ու պատուէրներն էին:

Միջին դարէն սկսած՝ բոլոր կրօնական աղանդներու պատճառն ալ տնտեսական յարաբերութիւններն էին:

Առեւտրի յառաջացումով, քաղաքի կազմակերպութեան շնորհիւ խոշոր ֆէօտալ պապականութիւնը գիւղացիները և նոյնիսկ փոքր ֆէօտալները ծանր կերպով ճնշել սկսաւ, որոնք միանալով պապական լուծը թօթափելու աշխատեցան, որով և առաջ եկան XIII դարու աղանդները. հիմքը տնտեսական ճնշումն էր, իսկ արտայայտութեան ձևը՝ կրօնական: Այս շարժումներու ամենամեծը Լիւթէրի բարենորոգումներն էր, որը նորածագ պուրժուազիայի կոչւելն էր խոշոր ֆէօտալներու և պապականութեան բռնութեանց դէմ:

«Բոլոր աղանդներու էութիւնը մէկ էր, կ'ըսէ Բոկտանով «— Կորչի հողեւոր ֆէօտալը»:

1648ի Անգլիական: 1787ի Ֆրանսական, 1848ի Գերմանական և 1868ի Ճարմանական յեղափոխութիւնները հիմնապէս խորտակեցին ֆէօտալական կարգերը և հիմնեցին ներկայիս պուրժուական-քափիթալիստական կարգերը:

* *

Եթէ մենք փորձէինք ուրիշ փաստեր ալ յիշել, հարկ կը լինէր ամբողջ պատմութիւնը արձանագրել: Մեր ժամանակակից քաղաքականութիւնը ապագայ պատմութիւնն է, ո՛վ կրնայ չընդունիլ թէ ամբողջ քաղաքականութեան հիմունքը դասակարգերու սնտսական շահերն են: Ներկայ քաղաքականութիւնը մեր աչքի առաջ պատահելով՝ անոր տնտեսական հիմքը բացորոշապէս կը տեսնուի, նոյնն է նաեւ մեր չտեսած պատմութիւնը, իսկ թէ բացատրութիւններու մէջ տարակարծութիւն կայ, ատոր պատճառը այն պատմաբաններն են, որոնք պատմական երեւոյթի մը արտաքին առիթը հիմնական ազդակին հետ չփոթելով՝ սխալ կերպով կը ներկայացնեն պատմութիւնը և հարցին ցանցառօրէն նայողին կը հաւատացնեն թէ այսինչ պատմա-

կան դէպքի բուն պատճառը կրօնը, կամ քաղաքական տնտեսական է:

Ամբողջ պատմութիւնը դասակարգերու կամ դասակարգային կռիւ է: Պատմական հասարակական յեղաշրջմանց հիմնական ազդակը տնտեսական յարաբերութիւնն է. կրօնը՝ քաղաքակրթութիւնը այդ երեւոյթը արտայայտող ձեւերն են, իսկ մեծ մարդիկ՝ գործակատարները:

Այս է պատմութեան մասին մեր համոզումը:

ԴՐԱՄԱՏԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐՈՒ ՏԱՊԱՆՈՒՄԸ

Քսաներորդ դարը քափիթալիստական շրջանն է: Ասոր ճակատագիրը միւս դասակարգերէն տարբեր էի կրնար բւերալ:

Դրամատիրական կարգերու հիմքը վարձու բանուորքիւնն է: Բոլոր գործարաններու, հողերու տէրերը դրամատէրեր են, իսկ անոնց վրայ աշխատողները՝ բազուկին եւ մսերին վաճառքի հանած աշխատուորքիւնը:

Աշխատաւորութեան և դրամատիրութեան պայքարը սկսած է 17րդ դարէն և կը շարունակուի մինչեւ մեր օրերը:

Ֆէօտալական կարգերը արգելք ըլլալով մեքենական արտադրութեան յառաջացման՝ այս վերջինիս պաշտպան դասակարգը՝ բռնի ուժով սապալեց ֆէօտալական կարգերը, որպէս զի անոր տեղը հաստատէ պուրժուական կարգերը:

Իր հերթին քափիթալիստական պուրժուական կարգերն ալ արգելք հանդիսանալով արդիւնաբերական ուժերու զարգացման՝ այս վերջնայ կողմ և տէրը՝ աշխատուոր դասակարգը, կը ձգտէ սապալել քափիթալիստական կարգեր, որպէսզի անոր տեղ հաստատէ անդամակարգ սոցիալիստական կարգերը:

Յիշեալ կարգերու տապալումները եղած են Յեղափոխու-

քեամբ, այսինքն բռնի ուժերով: Աշխատուոր դասակարգի տիրապետութիւնն ալ կրնայ իրականացալ միայն պուրժուական կարգերու սապալումով՝ աշխատուոր դասակարգի յեղափոխութեան միջոցով:

Բանուորական տիրապետութիւնը անհրաժեշտ է, որպէս զի ան կարենայ ներկայ կարգերու հաշուեյարդարը հեշտութեամբ դուրս հանել: Պուրժուական կարգերու մէջ անկարելի է սոցիալիզմի իրագործումը: Աշխատուոր դասակարգը նախ կը ձգտի տէր կանգնիլ, ձեռք ձգել պետական կազմը՝ որպէսզի սոցիալիզմ կառուցանէ և անկէ յետոյ անցնի ֆուլիւնիզմի գործադրման:

Մարքս՝ թէ՛ Սոցիալիզմը և թէ՛ պատմութիւնը գիտական հիմքերու վրայ դրաւ:

Մարքսի թէօրիայի տարածուելովը հիմնայատակ խորտակուեցաւ իւթոպիստ-ցնորական սոցիալիզմը: Սոցիալիզմը ոչ թէ մարդու կամքէն, գաղափարներէն կախուած խտեալ մըն է, այլ տնտեսա-հասարակական անխուսափելի զարգացման հետեւանք: Տիալեքտիկական օրէնքով ինչպէս որ ստիպական շրջանին յաջորդեց նորականը, ասոր ալ ներկայ բանուորականը, ճիշտ այնպէս ալ վերջինս պիտի վերածուի Սոցիալիստականի. խօսինք տնտեսագիտական բաներով. — փակ տնական տնտեսութեանը յաջորդեց ֆէօտալականը անոր՝ բուրժուականը, իսկ՝ բուրժուականին ալ՝ սոցիալիստականը պիտի յաջորդէ: Այս բոլորը հիմնուած է տիալեքտիկական այն օրէնքի վրայ, ըստ որու բնութեան մէջ կայունութիւն չկայ, հասարակական ամէն ծնած կարգ դատապարտուած է մեռնելու, և մեռնողը իւր ծոցէն կը բխեցնէ իւր յաջորդը. բուրժուականը իւր ծոցէն պիտի բխեցնէ սոցիալիստականը՝ բանուոր դասակարգի միջոցով: Այս է տիալեքտիկական օրէնքը:

Մարքսը լուրջ փաստերով հաստատեց այս կէտը. նա մատնանշեց որ ներկայ կապիտալիստական կարգերը իրենց

ծնցին մէջ կը սնուցանեն դասակարգ մը—պօլիսարիասը։ Որքան զարդանայ կապիտալիստական կարգերը՝ այնքան կը բազմանայ պօլիետարիատի թիւը, որքան կատարելագործուի մեքենան, այնքան արտադրութիւնը շատ մարդոց ձեռք կ'իջնայ։

Այս օրէնքն ալ ոչ թէ մարդու կամեցողութեամբ տեղի կ'ունենայ, այլ պատմական անհրաժեշտութեամբ, տնտեսական անհերքելի օրէնքներով։ Աճող պօլիետարը որպէս հակադրութիւն բուրժուական-դրոսեան, պիտի յաղթէ անոր և յառաջացնէ համադրութիւնը-Սոցիալիզմը։ Սոցիալիզմը գիտութիւն դարձաւ, որովհետեւ յայտարարուեցաւ որ նա մեք կամֆէն անկալս՝ սնտսական կեդրոնացման շնորհիւ իրականութիւն պիտի դառնայ։ Մենք ուզենք-չուզենք՝ սոցիալիզմը պիտի գայ սակայն հենց այդ անհրաժեշտութեանը գիտակցելով է որ մենք կ'ուզենք կազմակերպուիլ և արագացնել անոր ընթացքը։ Այս է մեր՝ մարդկանց դերը։

ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԷՍԻԹԵԻՆԸ

Սոցիալիզմը՝ քոմիւնիզմի առաջին շրջանն է, ուր կամաց կամաց պիտի անհետին դասակարգերը և դասակարգային ըմբռնումները, այսինքն՝ ուր տեղի պիտի ունենայ շահագործող դասի հաշուեյարդարը, շահագործող դասակարգի իսպառ վերացումը և երկու դասակարգերու անհետացումը, որուն կը յաջորդէ անդասակարգ հասարակարգը — Գոմիւնիզմը։

Դասակարգերու վերացումէն ետքը պետութեան բոլոր քաղաքացիները կը վայելեն համաշխատանքի ազատ յարաբերութիւն, ընկերական ու եղբայրական վերաբերում։ Ամբողջ ազգը կը մէջբերէ հաւաքական աշխատանք մը՝ հիմնուած կազմակերպուած, չափադրուած և բանաւոր հիմքերու վրայ։

Ներկայ քափիթալիստական պետութիւնը կը ձգտի դա-

սակարգի մը ճնշումը գործադրել միւսին վրայ, սոցիալիստական շրջանին՝ զերծ կը լինի այդ աւելորդ աշխատանքէն՝ տրուած ըլլալով շահագործող դասակարգի չքացումը։

Պուրժուական կարգերու պետութիւնը իր պիւտճէի և էներժիի մեծագոյն մասը կը տրամադրէ իր բանակի, զբաղողի, եկեղեցիի վրայ, որոնց միջոցով կը ձգտի օրինականացնել և յաւերժացնել շահագործութեան սխալ գաղափարը։

Սոցիալիստական կարգերու պետութիւնը այս հիմունքները և նոյնիսկ այս աշխատանքները չունենար որով՝ հիմնովին կը թեթեւայ անոր գործերը և կամաց կամաց աւելորդ կը դառնայ անոր գոյութիւնը։

Ոչ միայն պետութեան, այլ մարդկային ուժերու մեծ խնայում մ'առաջ կու գայ։ Անգամ մը երբ դադրի ռահագործման սխտեմը, ինքնատիքեան կը խնայուին երկու դասակարգերու այդ կապակցութեամբ նախօրօք վատնուած ուժերը։

Սոցիալիստական իրաւակարգի մարդը իր ուժերը գրել-խաւորապէս կը գործադրէ գիտութեան, արհեստագիտութեան մէջ՝ որպէսզի յաղթահարէ բնութեան ըմբոստ ուժերը և զանոնք ենթարկէ մարդկային ուժերուն՝ առ ի բարձրութիւն համայն մարդկութեան։

Քափիթալիստ կարգերու մէջ ևս գիտութիւնը ծաղկած է, բայց այն չափով, որչափով այդ հարկաւոր է իր պէտքերուն համար և աշխատաւորութիւնը ճնշման գործին մէջ։

Սոցիալիստական կարգերը գիտութիւնը կը ծառայէ ի նպաստ ամբողջ մարդկութեան բարօրութեան և երջանկուութեան։

Պուրժուական կարգերու մէջ՝ գիտութեան շնորհիւ երբ արտադրութիւնը աւելնայ, ատիկա կը փնտսէ իր շահագործման, հետեւաբար պուրժուան շահագրգռուած է մեծ զարկ մը տալ անոր բարգաւաճման, ընդհակառակը սոցիալիստական կարգերու մէջ՝ գիտութիւնը կը կիրառուի և

յառաջ կը տարուի իր լայն առումով, որովհետեւ անոր միջոցով որքան աւելնայ տնտեսական, գիտական բարիքները այնքան քիչ աշխատանքով՝ մարդիկ լաւ օրեր ձեռք կը բերեն:

Պուրժուական կարգերը չափ ու սահման չեն դնել ապահովելու արտադրութեան, որով՝ առաջ կը բերեն տնտեսական տաղնապ, աւելորդ ապրանքներու հրկիզում, ծովաթափում, մինչդեռ սոցիալիստական կարգերը կ'արտադրեն համաձայն պէսքի, և արտադրութիւնը կը ստանայ օրինաչափական և փլանային բնոյթ, որմէ բնաւ չի վնասուիր հանրութիւնը և աւելորդ ուժերու վատնում չըլլար:

Պուրժուական կարգերէն խնայուած ժամանակը՝ սոցիալիստական կարգերու մէջ՝ պիտի յատկացուի ժողովուրդի բարիքին և երջանկութեան:

Սոցիալիստական կարգերու մէջ՝ առաջին անգամ ըլլալով, մարդկութիւնը իր նականագիրք կ'առնէ իր սեփական ձեռքը և կ'ազատէ զայն կոյր պատահականութեանց կորստաբեր ճիրաններէն:

Ասխատանքի արդիւնքը՝ համայնավարական կարգերու մէջ, զգալապէս պիտի աւելնայ՝ շնորհիւ մեքենայացում արտադրութեան և միեւնոյն ատեն աշխատաւորներու այն գիտակցութեան՝ թէ այդ արտադրանքը լոկ իրենց լաւբիքի համար է և ո'չ թէ գատարկաշրջիկներու:

Աշխատանքը կը դառնայ գրաւիչ և հաճելի պէսք մը, անհրաժեշտ պահանջ մը բոլոր քաղաքացիներու համար:

Աշխատանքը կը վերածուի ազատ, և արգասաբեր ձեւի մը, որը ամբողջութեամբ կը յատկացուի հանրութեան երջանկութեան:

Համայնավարական կարգերու մէջ աշխատաւորը զամուռ և չի մնար միայն մէկ տեղ և մէկ արհեստի, այլ ան ազատ կ'ըլլայ երբեմն փոխել իր ասխատավայրը և զբաղումը:

Արհեստանոցներու, մեքենագիտութեան զիւրամատչելի հանգամանքը հնարաւորութիւն պիտի տան գործաւորին՝ սորվելու իր ցանկացած մասնագիտութիւնները, որով գործաւոր մը իր ձեռքին կ'ունենայ մի քանի արհեստներ, գործերէն չձանձրանալու համար, ան կարող կ'ըլլայ երբեմն փոխել իր գրաւման առարկաները:

Սոցիալիստական իրաւակարգի աշխատանոցները կը դառնան մէկ—մէկ գիտական վարժարաններ, ուր գործաւորը թէ կ'ուսանի և թէ՛ կ'արտադրէ: Այդ իսկ պատճառաւ գործաւորը կը դառնայ միեւնոյն ատեն գիտնական, գիտաբար որպէսզի կատարելագործելով մեքենաները՝ կրճատէ աշխատածամբերը, և միեւնոյն ատեն բարձրորակ զարձնէ անոր արտադրանքը, տրուած ըլլալով որ այդ բոլոր բաւելիքներու վայելողը ինքն է և իր գործակիցները:

Գիտութիւնը, գիւտերը և գործերու մեքենայացումը հսկայական քայլեր պիտի առնեն և մարդիկ պիտի կարենան իրագործել այն՝ ինչ որ կ'երեւակայեն:

Անհատական մրցակցութիւնը իր լայն տեղը կը զրաւէ՝ քայց ոչ պուրժուական շրջանի մրցակցութիւնը, ուր մէկը միւսին կը փճացնէ, կը սնանկացնէ և նոյնիսկ կը զգետնէ: Համայնավարական գիտութեան մրցակցութիւնը կ'ըլլայ եղբայրական և ընկերական հիմքերու վրայ. մէկի օգուտը հազարի, իսկ հազարինը մէկի համար, որովհետեւ բոլորն ալ պիտի օգտուին՝ մէկը միւսէն: Հանրութեան երջանկութիւնը՝ ուրիշը բազմաւորեցնելու բնագոյր, կը դառնայ վարակիչ և հանրական խանդավառութեան առարկայ, այդ զգացումը թուիչք պիտի տայ իւրաքանչիւր անհատի ստեղծագործական ընդունակութեանց:

Ազատ աշխատանքի տիրապետութեամբ՝ վերջ կը գլտնէ ներկայ թիփի անգործութիւնը և անոնց հետեւանքը եղող գողութիւնը, անբարոյականութիւնը, խաբեբայութիւնը

և ամէն տեսակի մոլութիւնները, որով կը զոցուին բանտերու և վանքերու գոները:

Ներկագործութեան մէջ մեքենաներու ներմուծումը և երկրագործներու հաւաքական աշխատանքի հարկադրանքը կը նոյնացնէ գիւղական աշխատանքի ձեւերը և միջոցները քաղաքայինն հետ, որով կը վերացուի գիւղացու եւ գործաւորի հակադրութիւնը՝ համախմբելով զանոնք մէկ դըրօշի տակ, մէկ նպատակի շուրջ, որ է միահամուռ ուժով կռուիլ բնութեան ուժերուն դէմ:

Գիւղերէն անցնող գետերը, ժայռերու բարձրութենէն գահավիժող ջրվեժները պիտի նշանակեն ելեքտրականութեան անսպառ աղբիւրներ, որոնց միջոցով սոցիալիստական գիտնականները պիտի կարենան ստեղծել գիւղական նոր մեքենականութիւն, արդիւնաբերական նոր հսկաներ, որոնք պիտի գան խզելու քափիթալիստական կարգերու խոպան գիւղերու և ամայի դաշտերու յանցաւոր լուծութիւնը:

Ներկայ թիփի ֆալաֆներ անձանաչելի պիտի դառնան և այդ քաղաքներուն տեղ կը բարձրանան պարսեկ-ֆալաֆներ որոնց տունները և փողոցները հանրութեան առողջապահութեան համաձայն պիտի ձեւակերպուին: Ճամբաներու փոխադրութեան զարգացումը ամէն հնարաւորութիւն պիտի տայ բնակիչներուն՝ ապրելու, գիշերելու իր առողջութեան նպաստաւոր տեղը և բնակարանը՝ ամէն յարմարութեամբ սարքաւորուած:

Այս բոլորը այնպէս արագ տեղի պիտի ունենան, որու ընթացքին պիտի վերանայ գիւղի և քաղաքի տարբերութիւնը:

Մարդկային կեանքի ամէն տեսակի շինծու և արհեստական բաժանումները պիտի անհետին և մարդ ու կինը կատարելապէս հաւասար գծի վրայ պիտի դրուին: Կինը պիտի դադրի տան ստրուկը դառնալէ՝ տրուած ըլլալով որ կերակուրներու պատրաստութիւնը, զգեստներու լուացքը,

երախաներու պահպանութիւնը և նոյնիսկ կօշիկներու մաքրութիւնը պիտի ունենան իրենց յատուկ մեքենայացուած և առողջապահիկ տեղերը:

Ազգերու մէջ ցեղային զուսուր տարբերութիւնները պիտի վերնան՝ շնորհիւ քաղաքակրթութեան զարգարման և դաստիարակութեան միօրինակութեան:

Կենցաղային քաղաքակրթութիւնը, քաղաքներու բնակչութեան նիստ ու կացը, վարքն ու բարքը՝ շնորհիւ արդիւնաբերական պայմաններու ընդհանրացման՝ այնքան պիտի նոյնանան, որ ամբողջ մարդկութիւնը մէկ ազգ, մէկ ցեղ պիտի համարուի:

Ամեն մարդ իր կարողութեան չափով, ամեն մարդ իր պէտքին համաձայն: Ասիկա է համայնավարական իրաւական կարգի վերջնական իտէալը:

Քափիթալիստական կարգերու մէջ տնտեսութիւնը կ'արտադրէ ապրանքներ՝ վաճառքի համար: Հոս արտադրանքի վրայ կը նայուի իբր ծախու ապրանքի, որը կրնայ ըլլալ կեղծ, անպէտք, հակաառողջական, փաստակար եայլն: Մինչդեռ համայնավարական կարգերու մէջ արտադրանքը բնակչութեան պէտքին համար է, որով ան սահմանուած է ըլլալու լաւութիւն և յարմար:

Արտադրանքը կը կուտակուի յատուկ շտեմարաններու մէջ և հոնկէ կը բաշխուի բնակչութեան՝ իրենց պահանջի և պէտքի համաձայն: Ամէն անհատ ի վիճակի կ'ըլլայ առ և պէտքը համար: Արդէն նելու այնքան, որքան պէտք ունի իր համար: Արդէն սակարկող պատար փաստ պիտի տար իրեն, և իր ստացած արդիւնքը պատար փաստ պիտի տար իրեն: Արդէն սոցիալիստական դաստիարակութիւնը թոյլ չը պիտի տար իրեն աւելին առնել և նետել աղբանոց, կամ հիւանդացնել ինքզինքը, և կամ փոքրել զայն տան մէկ պահարանին մէջ:

Արտադրանքի առատութիւնը բնաւ թոյլ չի տար «ազա-նութիւն» մոլութիւնը առաջ բերելու սպառողներու մէջ,

որպէսզի աւելի ապրանք կուտակեն «սեւ օրուան համար» : Ամէն աշխատաւորի՝ արտադրանքէն ազատօրէն օգտուելու իրաւունքը հրապարակէն կը վերցնէ «ուրիշի ապրանքը գնող յաճախորդը» :

Քափիթալիստական իւրաւակարգի ծնունդ եղող ընչաւ քաղցութիւնը, շահամոլութիւնը, եսամոլութիւնը գոյութեան իրաւունք չպիտի ունենան համայնավարական կարգերու մէջ :

Ընկեր Սթալին ըսած է իր մէկ գրքին մէջ :

«Համայնավարական ընկերութեան բնութագիրը մեզ տրուած է Մարքսի, Էնգելսի և Լենինի գրքերուն մէջ, եթէ ես ուզեմ տալ ամփոփ բացատրութիւն մը քոմիւնիստական կառուցուածքի մասին՝ պէտք է ըսեմ թէ 1.— Արտադրական միջոցները, մասնաւորներու փոխարէն, հաւաքականութեան պիտի պատկանին : 2.— Քաղաքի և գիւղի աշխատաւորները պիտի կազմեն ազատ համագործակցութիւններ, տնտեսապէս ինքզինքնին կառավարելով : 3.— Քաղաքի և գիւղի տնտեսութիւնները պիտի կազմակերպուին մէկ ծրագրով և կատարելագործուած մեքենականութեան հիմունքներով : 4.— Գիւղի և քաղաքի հակադրութիւնը չը պիտի մնայ, և երկուքի արդիւնաբերութեան միջոցները պիտի նոյնանան : 5.— Արտադրութեան բաշխումը տեղի պիտի ունենայ ֆրանսացի հին քոմիւնիստի մը ըսածի համաձայն՝ «ամէն մարդ իր կարողութեան, ամէն մարդու իր պէտքին համաձայն» : 6.— Գիտութիւնը և արուեստը այնպիսի պայմաններու մէջ պիտի զրուին որ անոնք հասնին իրենց հնարաւոր կատարելութեան : 7.— Անհատը՝ հաճեցնելով «այս աշխարհի հոգիին» և զերծ մընալով օրուան հացի մտահոգութենէն, պիտի դառնայ կատարելապէս ազատ :

ՆԱԽ ՍՈՑԻԱԼԻԶՄ ԵՒ ԱՊՍ. ԲՈՄԻՆԻԶՄ

Քոմիւնիստական իտէալ կարգերը մէկէն ի մէկ չեն գար, հասարակական խաւերը որոշ յառաջնադասցումով պիտի հասնին այդ աստիճանին : Քափիթալիստական հսկայ կարգերու մնացորդները իրենց տապալումէն դեռ շատ ետքը կարելի պիտի ըլլայ հաշուեյարդարի ենթարկել : Նորագատ հասարակակարգը նախ սոցիալիստական շրջանը կը մտնէ և անկէ ետքը կ'անցնի համայնավարականին :

Ինչպէս վերը ըսինք՝ քոմիւնիստական կարգերը ընկերվարութեան կատարելութիւնն են, իսկ սոցիալիզմը անոր նախնական աստիճանները : Ասոր պատճառը այն է որ հին կարգերու տապալումով՝ նոր կարգերու հաստատումով տակաւին ամէն բանի հասած չենք ըլլար :

Տնտեսական-արդիւնաբերական մեխանիզմը իր վերջին կատարելութեան հասնելու, հանրութեան ամէն պէտքերը առատօրէն բաւարարելու և վերջապէս «Ամեն մարդ իր պէսին համաձայն» սկզբունքը զուլիս հանելու համար՝ անցման շրջան մը պէտք է, անաւայտ շեջանն ե որ կը կոչուի սոցիալիստական շեջան :

Սոցիալիստական կարգերու ատեն ուրեմն քաղաքի և գիւղի ճարտարաբուհստը տակաւին ցանկալի աստիճանին հասած չըլլար՝ որքան ալ անհատական աշխատանքը գերազանց եղած ըլլայ :

Սոցիալիստական կարգերու բնակչութիւնը տակաւին պիտի քաւէ հին կարգերու մեղքերը, լաւ չը պիտի վայելէ նոր իրաւակարգին պտուղները, ան տակաւին պիտի յոգնի ի խնդիր ընկերային կատարելութեան :

Սոցիալիստական կարգերու ատեն տակաւին պիտի հանդիպինք քափիթալիստական կարգերու մնացորդը եղող գողութեան և շահագործման, իսկ աշխատանքը տակաւին պիտի յատկացուի կենսական պիտոյքներուն միայն :

Սոցիալիստական կարգերու մէջ անհատը պիտի ստանայ իր արտադրած արդիւնքէն այնքան՝ որքան աշխատած է, որովհետեւ հինէն եկող այս շրջանի գործաւորներէն ոմանք աշխատասէր՝ իսկ ոմանք ծոյլ, ոմանք որակեալ՝ իսկ ոմանք անորակ, ոմանք մասնագէտ՝ իսկ ոմանք ալ սե աշխատաւոր ըլլալուն՝ բնականաբար իրենց աշխատավարձերն ալ պիտի ըլլան անհասարակ։ Ոմանք շատ պիտի ստանան ոմանք քիչ, ոմանք աւելի պիտի վայելեն, ոմանք նուազ։

Այս շրջանի մասին Լենին ըսած է՝ «մինչեւ քոմիւնիզմի բարձրագոյն աստիճանը» սոցիալիստները աշխատանքի և արտադրանքի բաշխումը պիտի ենթարկեն խիստ քննարկի, մինչեւ որ հիմնապէս անհետի հին կարգերու մնացորդները, որոնք տակաւին կրելով հին մտայնութիւնը՝ պիտի շարունակեն գիմարել նոր օրէնքներուն և հետեւաբար պէտք է զսպուին նոր պաշտօնեաներէ։

Սոցիալիստական կարգերու տակ մենք յաճախ պիտի հանդիպինք մանր պուրժուազիի, հողային կալուածատէրերու ընդվզումներուն, խափանարարութեան և փրասարարութեան։

Լաւ մարդուած քոմիւնիստական պաշտօնեաները ուշադիրօրէն և ճարպիկօրէն մօտենալու են անհետացող դասակարգերու վերջին թափթփուկներուն։

Մարքսեան տիալեքտիկի օրէնքով՝ մեռնող մարմինը դեռ իր մէջ կը պարունակէ կենդանութեան նշաններ՝ մարմինի որոշ անկիւններուն մէջ։ Շատ անգամ կողք-կողքի կրնան գոյութիւն ունենալ մահն ու կեանքը, սոցիալիզմը այս պարագային ակամայ մեռելաթաղի դերը պիտի կատարէ՝ մինչեւ որ մեռնող մասնիկներու վերջին հիւլէն զրկուի կենդանութեան նշոյլէն։

Պետական օրգանը՝ թէև նորոգուած՝ տակաւին պիտի շարունակէ իր գոյութիւնը սոցիալիստական կարգերու մէջ։ Որպէսզի աշխարհօրէն հսկէ հին մնացորդներու անհետացման և մաքրէ հրապարակը հոտած գիւակէ երէ։

Մէկ խօսքով՝ Սոցիալիզմի նշանաբաններն են՝ «Ով որ չաշխատիր՝ չ'ուտեր և արտադրանքի բաշխումը՝ համաձայն թափած աշխատանքի քանակին և որակին»։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱԿԱՐԳԸ

Սոցիալիստական շրջան

Խորհրդային սոցիալիստական հանրապետական միութեան մէջ 1917 Նոյեմբեր 7-էն սկսած՝ ձարական քափիթալիստական իրաւակարգը խորտակուած ըլլալով հոն հաստատուած է սոցիալիստական իրաւակարգը։ Տակաւին 1921 թուին Լենին ղեկով խոշոր «Ով որ ու» հարցականները, եկաւ հաստատապէս պատասխանելու թէ՛ Սոցիալիզմը պիտի յալիքահարէ քափիթալիզմին։

Սոցիալիստական տնտեսական հիմքերը դրուած են հաստատուն կռուաններու վրայ։ Խորհրդային երկիրներու իրաւակարգէն շնչուած են մասնաւորներու պատկանող գործարանները, հանքերը, դրամատունները, երկաթուղիները, անտառներու և հողատէրերու իրաւունքները եւայլն։

Գործարաններու մէջ շնչուած են գործաւորներու աշխատանքի արդիւնքները բռնադրաման իրաւունքը և շահագործումը, վերացած են արդիւնաբերութեան անհաշիւ արտադրանքը, և ատոր տեղ զետեղուած է փլանային արդիւնաբերութիւնը՝ համաձայն երկրի պէտքի, և համապատասխան պետական հրահանգներուն, այս իսկ պատճառաւ այդ երկրի մէջ չկայ ապրանքներու գերարտադրութիւն և տագնապ, որը յատուկ էր քափիթալիստ երկիրներուն։

Մենք ականատես կ'ըլլանք ամէն օր Խորհրդային երկիրներու աննախընթաց արդիւնաբերական ուժերու զարգացման, որը արդիւնք է սոյն երկրի գիտութեան, մեքենաներու, բնական հարստութեանց շահագործման։ Այս իսկ

պառճառաւ այսօր կը հիմնուին արդիւնաբերական հսկաներ ո՛չ միայն ճարտարարուեստի՝ այլեւ գիւղատնտեսական շրջաններու մէջ, աշխարհը զարմացնելու աստիճան:

Այս բոլորը ոչ թէ քափիթալիստ դասակարգը, հարըստացնելու և յղփացնելու նպատակաւ, այլ՝ աշխատաւոր համայնքի բարօրութեան համար:

Սոցիալիստական երկիրը կ'ընթանայ դէպի գիւղատնտեսութեան հաւաքականացում, և բռնատէր կուլակներու ոչնչացում: Այս վերջինները հազարաւոր տարիներէ ի վեր Ռուս գիւղացին պահած էին ստրկական և ճորտական վիճակի մէջ, և զանոնք կը գործածէին որպէս գրաստ:

Խորհրդային երկիրներու սեփականութեան կարգախօսն է թէ՛ ստացուածքը հանրային է, սուրբ է և անբռնաբարելի: Գործարաններու, փոխադրական միջոցներու, կոլտնտեսութեանց, սովտնտեսութեանց եկամուտները ոչ թէ կը զրգանուին մասնաւոր սեփականատէրերու, պուրժուաներու կողմանէ, այլ անոնք կը դրուին հաւաքական աշխատաւորութեան տրամադրութեան տակ՝ անոնց պետութեան միջոցով: Ահա այս աղբիւրներու միջոցով է որ օրաւոր կը բարելաւուի գործաւորներու և գիւղացիներու կենցաղը:

Սոցիալիստական երկրի բոլոր գաղափարական ուժերը լծուած են ի կատար ածելու անդասակարգ սոցիալիստական հասարակակարգի կառուցումը:

Պուրժուա և քափիթալիստ քաղաքագէտները՝ բաժան բաժան ընելով հողերը և գործարանները և շատ անգամ հակադրելով անոնց շահերը մէկը միւսին՝ կը ձգտին իրար դէմ հանել գործաւոր դասակարգերը և թոյլ չտալ անոնց՝ ամփոփելու իրենց ուժերը մէկ յայտարարի տակ, և գործել միասին: Մինչդեռ սոցիալիստական տեսութեանց մէջ գործարանները և հողերը իրարմէ անջատուած չեն, անոնք զատ՝ զատ տէրերու չեն պատկանիր, ամբողջ տնտեսութիւնը ըլլայ գիւղի և քաղաքի մէջ մէկ տէր ունի՝ աշխատաւոր ժողովուրդը:

Տնտեսութեան փոքր մասերու բաժանումը, արհեստներու՝ լոկ անհատներուն յանձնումը առաջ կը բերէ յահագործման, հարստացման մղումը և այսօրուան փոքր հողատէրը, մանր խանութպանը, խանութպան կօշկակարը միշտ ալ ձգտում և հնարաւորութիւն կ'ունենան խոչորնալու, վարձու գործաւորներ աշխատցնելու և օրին մէկը դառնալու խոչոր հողատէր, մեծ գործարանատէր, և վաճառական:

Տնտեսութեան մանր մասերու բաժանման կողմնակից «Սոցիալիստները» երկիրը կ'առաջնորդեն դէպ ֆափիթալիստական կարգեր:

Մանր պուրժուական սոցիալիստներու տեսակէտը խոչոր արգելքի կը բաղխի այն ատեն, երբ այդ բաժանումը ուզեն տարածել հսկայ նաւերու, հանքերու և հնոցներու վրայ՝ միթէ հնարաւոր է այդպիսի տնտեսութիւններ բաժանել աշխատաւորութեան մէջ:

Մանր պուրժուական սոցիալիստները խոչոր քափիթալիստներու ճամբան կը հարթեն և իրենց տեսակէտը ոչ մէկ առնչութիւն ունի իրական սոցիալիզմի հետ:

Խորհրդային Միութեան մէջ ալ այս թիփի մտածողներ գտնուեցան, անոնք ալ ուզեցին ամբողջ տնտեսութիւնը հաւասարապէս բաժնել աշխատաւորներու վրայ, բայց այս տեսակէտը շատ անհիմն ըլլալուն՝ չը յաջողեցան:

Առայժմ անկարելի է կոլտնտեսութեան մը արդիւնքը բաժնել ըստ աշխատաւոր ընտանիքներու՝ ուտող բերաններու, այդ կը նշանակէր մէկի աշխատանքը անցընել միւսին, առայժմ չի կարելի մասնագէտ երկրաչափը վարձահատուցել պարզ գործաւորին չափ, այդ կը նշանակէր իրաւազրկել ուրակեալը՝ առայժմ չի կարելի աշխատասէր և հարուածային գիւղացին և ծոյլ-աշխատաւորը մէկ չափով զընահատել, այդ կը նշանակէր խրախուսել անտարբերութիւնը:

Կարլ Մարքսը ըսած է՝ «Սոցիալիզմի ատեն չի կարելի արտադրանքը բաշխել հաւասարապէս այնքան ատեն, որքան գեռ այդ բաշխումը հասած է «համաձայն պէտքի» աստիճանին: Սոցիալիզմի մէջ իսկ գեռ երկար ատեն արտադրանքի բաշխումը պէտք է կատարել «ըստ աշխատանքի»: Մարքս կը շարունակէ՝ «հաւասարութիւնը հոս կը հասկցուի՝ աշխատանքի գործածութիւնը որպէս հասարակական միութիւն: Անհատ մը կրնայ մարմնապէս և բարոյապէս գերադաս ըլլալ քան ուրիշ մը, որով միեւնոյն ժամուան մէջ ան աւելի կ'արտադրէ քան ուրիշը, ընդհակառակն ուրիշ մը՝ շատ ժամուան մէջ քիչ կ'արտադրէ, այս պարագաներուն՝ աշխատանքը և ժամանակը պէտք է ծառայեն իւր չափանիշ, պէտք է ունենան իրենց լարուածութիւնը և արժէքը, և ըստ այնմ վարձատրուին: Այս անհաւասարութիւնն է իրական հաւասարութիւնը»

Անհաւասարութիւնը կը վերանայ այն ատեն միայն երբ արտադրական միջոցները ծայրայեղօրէն կը զարգանան, մարդիկ քիչ աշխատանքով շատ արտադրանք կ'ընեն և կը վարձատրուին իրենց պէտքին համաձայն, և աշխատաւորներու ոչ միայն տնտեսական, այլ և բարոյական և հոգեկան ըմբռնողութիւնը ևս կատարելագործուած կ'ըլլայ:

Մարքսեան տեսութեան գործադրութիւնը այժմ կը կատարուի Խորհրդային երկիրներու մէջ, և ինչպէս Վեցիկ կ'ըսէ՝ «Հոս սոցիալիզմը կը ներմուծուի և կը կառուցուի կեանքի մէջ ամէն օր»: Հոս Խորհրդային գործաւորութիւնը ցոյց կու տայ համայն աշխարհի գործաւորութեան թէ ինչպէս պէտք է կռուի՝ կեանքի մէջ սոցիալիզմը իրականացնելու համար:

ՏՐՈՑԿԻՍՏԱԿԱՆ ԵՐԿԻՒՂԸ

Քրիստոսի ժամը սխալ ըմբռնողներէն ոմանք, ի տես սոցիալիստական կարգերու կառուցման դժուարութեանց, յուսահատեցան և յայտարարեցին թէ «Անկարելի է սոցիալիզմ կառուցանել միայն մէկ երկրի մէջ»:

Լենինը՝ հիմնուելով Մարքսեան վերլուծման վրայ ըսած էր թէ՝ «Տնտեսական և քաղաքական զարգացման անհաւասարութիւնը՝ քափիթալիզմի անփոփոխ օրէնքներէն մէկն է»: Այս անհաւասարութիւնը յաճախ կը յայտնուի դրամատիրական կառուցուածքին մէջ յաջորդական թուիչքներով:

Քափիթալիզմը հաւասար չ'աճիր ամէն երկրի մէջ: Կան երկիրներ ուր հսկայական քայլերով կը յառաջդիմէ ան, իսկ կան երկիրներ, ուր անոր ընթացքը շատ դանդաղ է, և չղթայի օղակները՝ թոյլ:

Այս անհաւասարութիւնը աւելի կը շեշտուի՝ քափիթալիզմի բնոյթէն ծախող մրցակցութեան երեսէն: Երկիր մը իր հսկայ արտադրութեամբ յաճախ կ'անդամալուծէ ուրիշ մը և կը թուլցնէ անոր ընթացքը:

20-րդ դարու տկար քափիթալիստ երկիրներէն մէկը Ռուսիան՝ շնորհիւ տեղական պայմաններուն և Եւրոպայէն ետ մնալուն, ունէր թոյլ քափիթալիստական սխտէմ:

Ռուսիոյ քափիթալիզմի թուլութեան պատճառներէն կարելի է համարել անոր հողային բաժանման սխտէմը, տիրող տնտեսութեան իշխանական դասակարգի գերմանացումը և երկրի հարստութեան նուազ չահագործումը և եւրոպական ճարտարարուեստի հսկայական ուժը:

Հակառակ Ռուսիոյ թոյլ քափիթալիզմին, հոն աշխատաւորութիւնը շատ լաւ կազմակերպուած էր: Աշխատաւոր դասակարգի-գիւղացիութեան և բանուորութեան կազմակերպումը տարիներէ ի վեր յառաջ կը տարուէր Ռուս զանազան յեղափոխական կուսակցութեանց կողմանէ:

Ուսում աշխատաւորութիւնը՝ սաստիկ զգուած կենսադ-
հողատէրերու, Գերմանացի իշխանաւորներու, ձարական
բռնակալներու կողմարէն միշտ պատրաստ էր խորտակելու
այդ ատելի լուծը:

Սոցիալիստական փրօփականտը, Մարքսեան հատու
և տրամաբանող տիալեքտիկան՝ դիւրին և արգաւանդ հող
գտաւ այս երկրին մէջ և անմիջապէս ծլաւ ու ծաղկեցաւ
աշխատաւորութեան լայն խաւերուն մէջ:

Այսօր 21 տարիէ ի վեր Խորհրդային երկրորդ սոցիա-
լիալիզմը կառուցանելու ճամբուն վրայ կը գտնուի և ուր-
րարչաւ կը գիմէ գէպի քոմիւնիզմ: Սոցիալիզմը՝ Խ.
Միութեան մէջ գրուած է հաստատուն հիմքերու վրայ
և անկարելի է հին կարգերու վերագարծը, որոնց մնա-
ցորդները արդէն ստացած են իրենց մահացու հարուածը՝
միանգամ ընդ միշտ հրապարակէն կորսուելու պայմանաւ.
որով հիմնովին կը ջախջախուի տրոցկիստներու տեսակէ-
տը, և ցոյց կը տրուի անոնց յետադիմական, խափանարար
և կորստաբեր դերքը:

ԴԷՄՈՆԻՐԱՏԻՉՄԸ ԵՒ ՖԱՇԻՉՄԸ *

Դէմոկրատ և ֆաշիստ բառերը այս օրերս ամէնէն շատ
գործածուողներն են, որոնց մասին կ'արժէ քիչ մը կանգ-
նիլ և բացատրութիւն տալ մեր ընթերցողներուն:

Հայերէնի մէջ Դէմոկրատ բառը կը թարգմանենք,
«Ժողովուրդ, ժողովրդային» բառերով, որ իրապէս ամբող-
ջովին չի լրացներ Դէմոկրատ բառին իրական իմաստը:

Դէմոկրատ անունը ներկայիս կը տրուի այն դասակար-
գերուն, որոնք խոշոր քափիթալի ճնշման գլաններուն տակ
ինկած՝ կը շահագործուին ու կը կեղեքուին անկէ:

Դէմոկրատ են նախ՝ այն բոլոր գործաւորները, որոնք
ունին միայն իրենց ձեռք ու ոտքերը իբր յրամագլուխ՝
օրապահիկներն ապահովելու գործին մէջ: Այդ գործաւորնե-
րը կը ծախեն իրենց մարմնական ուժը, և անոր փոխարէն
կը ստանան իրենց արտադրած արդիւնքին միայն մէկ փոքր
մասը:

Դէմոկրատ են բոլոր այն գիւղացիները, որոնք կ'աշ-
խատին կալուածատիրոջ հողին վրայ: Հողը իրենցը չէ ան-
շուշտ, բայց իրենց աշխատանքի փոխարէն կը ստանան ար-
դիւնքի մի չնչին մասը միայն:

Դէմոկրատ են այն բոլոր արհեստաւորները, որոնք
կ'աշխատին փաթրոնի հաշույն, և կ'առնեն իրենց աշխա-
տանքի մէկ մասը միայն:

Դէմոկրատ են բոլոր այն մանր խանութպանները, մը-
տաւորականները և պաշտօնեաները, որոնք կը գործադրեն
իրենց միանալին և մտային աշխատանքները, բայց կը ըս-
տանան արտադրանքի մի չնչին մասը:

Դէմոկրատ չեն կրնար կոչուիլ խոշոր գրամատէրերը, ո-
րոնք կը բանան մեծ գործարաններ և հոն կը թափեն ահագին
գրամագլուխ: Խոշոր կալուածատէրերը՝ որոնք իրենց հողե-

*) Հեղինակի՝ ընկերային հարցերու շուրջ գրած քանի մը յօդուածները:

ըը կը տրամադրեն այդ ձեռնարկներուն և անկէ կը ստանան հողավարձ: Ոչ-Պեմոկրատներու շարքին կը պատկանին բոլոր այն բանութիւններ, գիւղացիները, արհեստաւորները եւ մատակարարները, որոնք կը մատնեն այնպէս՝ ինչպէս բոլոր դրամատերերը եւ խոշոր կալուածատերերը եւ ասոնց շարքին՝ կալուածատէր հոգեւորականները:

— Ի՞նչ կը մտածէ Դէմոկրատիան: Դէմոկրատիան կը մտածէ նախ ապահովել իր օրական ապրուստը, ստանալ իր արդար քրտինքին արդիւնքը, — ապրիլ մարդավայել եղանակով —, օգտուիլ ներկայ քաղաքակրթութեան բարիքներէն, կրթել տալ իր զաւակները, — ապրիլ խաղաղ և հանգիստ:

Դէմոկրատիան դէմ է պատերազմի, դէմ է չահագործման, իսկ եթէ չը լինին այդ երկուսը, չի լինիր նաեւ քէն, ատելութիւն սպանութիւն, գողութիւն և անբարոյականութիւն, որովհետեւ ամէն մոլութեանց աղբիւրը դրամն է և հարսութիւնը:

Դէմոկրատիայի ամենամեծ դրամագլուխն է աշխատանքը: Ով որ կ'աշխատի նա կ'ուտէ. աշխատանքը կը մաքրէ անոր հոգին, կը կրթէ անոր մարմինը և տունը բարեքով կը լեցնէ:

Աշխատաւոր դասակարգի, այսինքն դէմոկրատիայի գաղափարներու յաղթանակը կը բերէ համաշխարհային խաղաղացում, և բարգաւաճում:

Աշխատիլ Դէմոկրատիայի համար, կը նշանակէ նպաստել խաղաղութեան և բարգաւաճման:

Բոլոր երկիրներու խաղաղասէրները, քաղաքակրթասէրները պէտք է կանգնին դէմոկրատիայի կողքին:

Լիբանո-Սուրիական հայ զանգուածը գերազանցապէս դէմոկրատական տարրերէ բաղկացած լինելով՝ իր խորքին մէջ ան կողմնակից է Լիբանանի և Սուրիոյ բարգաւաճման

և խաղաղացման, և այդ իսկ պատճառաւ նա կանգնած է Դէմոկրատ Ֆրանսայի և Լիբանանի կողքին:

Դէմոկրատներու շահին պաշտպան կը համարուին նոյն-իսկ բոլոր այն դրամատէրերը, կալուածատէրերը և հոգեւորականները, որոնք իրենց մտայնութեամբ համակիր և գործունէութեամբ՝ մասնակից կ'ըլլան դէմոկրատիայի ազասագրման պայքարին:

Ներկայ շրջաններու ժողովրդեան թշնամին Ֆաշիստական մտայնութիւնն է: Մենք ըսինք թէ Դէմոկրատիան կը դիմէ դէպի խաղաղութիւն և բարգաւաճում: Այս վերջին դրութեան մէջ միայն Դէմոկրատիան կը գտնէ իր լրիւ զարգացումը և բնական աճումը:

Ո՞վ է Ֆաշիստը, — թէեւ այս բառը նոր է, բայց թափանցիկ քօղին տակէն մենք հեշտութեամբ կը ճանչնանք ժողովրդեան հին և խորամանկ թշնամին:

Ֆաշիստը նոյնինքն խոշոր դրամատէրը, խոշոր կալուածատէրը և հասութեաբեր վանքեր ունեցող կղերն է:

Ի՞նչ կ'ուզեն ասոնք, — Ասոնք կը ցանկան ա'լ աւելի հարստանալ, իրենց ստացուածքը ամուր պահել, և թոյլ չտալ որ սեփականութեան սրբազան գաղափարը անհետանայ:

Անշուշտ սեփականութեան տեսակները կան, Դէմոկրատիան ալ ունի իր համեստ տունը, խանութը, փոքր գործարանը, ասոնք հազիւ տանելի կեանք մը կ'ապահովեն իրենց՝ արեւէն և անձրեւէն պաշտպանուելու համար:

Ուրիշ է Ֆաշիստ սեփականութեան ասորժակը: Ան հիմնուած է աշխատաւորներու և զիւղացիներու յաւելեալ արժեքի վրայ, այսինքն, անոնց աշխատանքի արդիւնքի երեք չորրորդի վրայ:

Ֆաշիստը իր ձեռքը կեղրոնացուցած է պետական, զինուորական և բանկային բոլոր ոստայնները և անոնց

մէջ ինկող ճանճերու արիւնը կը ծծէ այնպէս՝ ինչպէս որ ինք կը կամենայ:

Այսքանով չի բաւականանար Ֆաշիստը: Ան կը փափաքի գրաւել աւելի օտար հողերը՝ չահագործելու միլիոնաւոր օտար զիւղացիները՝ ան կը պահանջէ իր գրաւման սահմաններուն մէջ առնել օտար գործարաններ, անոնց մէջ աշխատող գործաւորներու «յաւելեալ արժէք»ը բարդելու իրեններուն վրայ:

Այս բոլորը Ֆաշիստը կրնայ յաջողցնել միայն պահեազմով: Անոր համար պատերազմը սուրբ է, աստուածային է, հայրենասիրական է:

Ամէն գաղափարականութիւններ՝ պարզ քօղ մըն են Ֆաշիստին համար՝ ծածկելու իր ընչաքաղց ակորժակը:

Ով որ գէմ է պատերազմին, ան կը բանտարկուի, կ'աքսորուի, և կը գնդակահարուի իր երկրին մէջ:

Իտալական Ֆաշիզմը իր թաթերուն տակ կ'առնէ եթովպիան, Սպանիան և միացնելով իր սեփական աշխատաւորութեան հետ, կը լափէ և կը յօշոտէ զանոնք՝ առիւծի նման: Նոյն արիւնարբու գազանի դերը կը կատարէ ճաբոնական Ֆաշիզմը՝ ինկած խեղճ Չինացի ժողովուրդին վրայ: Գերմանիան ցոյց կու տայ իր բորենիի ակռաները, որպէսզի իր թաթերուն տակ առած՝ կրծէ Աւստրիոյ, Չեխոսլովակիոյ և Ուկրանիոյ աշխատաւորութեան ոսկորները:

Ֆաշիստները իրենց երկրին խոշոր կալուածատէրերն ու զրամատէրերն են: Անոնք լուեցուցած են երկրին բոլոր արդարախօս ձայները, գլաններու տակ ճնշած՝ գործաւորը և զիւղացին, և ինչպէս նաեւ մտաւոր դասերուն բողոքի կանչերը: Անոնք հրամայած են անոնց՝ լռել և հնազանդիլ:

Անհուն է Ֆաշիստ երկիրներու աշխատաւոր դասակարգերուն բողոքի կուտակումը. գոցուած հրաբուխի կը նմանի այդ երկիրներուն՝ բռնութեանց գէմ ըմբոստացողներու

հրեղէն լաւան, որը դեռ դուրս ժայթքելու տեղ չի գտաւ:

Հեռու չէ ժամը, երբ յոգնած Ֆաշիզմի ճնշող գլանը պիտի կորսնցնէ իր ներքին ուժը և անոր տակէն դուրս պիտի խուժեն ճնշեալներու, կեղեքեալներու գոցուած բռնունցքները՝ փչրելու Հիթլերեան, Մուսոլինեան և Նիպպոնեան պղնձեայ անարգ լուծը:

Այդ օրը կը լինի ժողովրդի թշնամիներու վերջին դատաստանի օրը:

19 Դեկտ. 1937 «Արարատ»

ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ընկերվարական գաղափարները «օտարամուտ» են, «վտանգաւոր» են, «ծայրայեղութիւններ» են: Այս հին երգը նորէն սկսած է երգուիլ Սիրո-Լիրանանի մէջ, անշուշտ այնպիսիներու կողմանէ, որոնք ոչինչ սովորած են աշխարհի այսքան տակն ու վրայութենէն:

Մենք գէմ չենք հայ կուսակցութիւններու հակամարտութեան պրօպականտին, բայց կը պահանջենք կուսակցական գործիչէ՝ ժողովուրդի մ'առջեւ բեմ բարձրանալու ատեն՝ բարեխղճօրէն և առարկայօրէն մօտենալ հակառակորդի թէգերուն:

Վերջերս Սուրիա և Լիբանան եկած Ռամկավար մտայնութեան պատկանող գործիչ մը շրջանները կը պտտի հայ զանգուածները լուսաբանելու և թերեւս կազմակերպելու նպատակաւ:

Գովելի՛ ձեռնարկ, որմէ կ'օգտուի մեր՝ առօրեայ գործերով բազմազրադ, բայց շատ խնդիրներու մէջ տղէտ, և օրուան հարցերու մէջ լուսաբանութեան կարօտ հայ զանգուածը:

Նոյն աղբիւրի թերթերէն քաղած լուրերը կու գան մեզ յայտնաբերելու թէ յիշեալ գործիչը կ'ամբաստանէ հայերու մէջ մտած «օտարամուտ», «ծայրայեղ» գաղափարները, որոնք օտար կլիմայի պոռուղներ են:

Թէեւ հոս որեւէ կուսակցութեան անուն տրուած չէ, բայց լուսնեակի վրայ ապրողներ չենք, և իրար չատ լաւ կը հասկնանք, առանց վարանելու կրնանք ըսել թէ ակնարկը Սոցիալիստական ճոսանքներու մասին է:

Արդ՝ այդ հոսանքներու քարոզիչներն են Համայնավար և Հնչակեան կուսակցութիւնները: Առաջիններու փաստաբանութիւնը թողլով համայնավարներուն, որ իրենց օրգանին մէջ պատասխանեն, մենք կ'ուզենք պաշտպանել հայ կեանքի մէջ 50 տարիէ ի վեր քարոզուող ընկերվարական սկզբունքի թէզը:

Ամէն գաղափարաբանութիւն, այնպէս նաեւ ընկերվարութիւնը ունի իւրայատուկ միջավայր՝ ուրկէ կը ծնի ան: Շատ ճիշտ է որ՝ ընկերվարութիւնը օտար, այսինքն եւրոպական միջավայրի ծնունդ է: Սակայն մեր հայ իրականութեան մէջ ո՞ր յառաջագէտ գաղափարը օտար երկրներէն մտած չէ:

Բուն իսկ Քրիստոնէութիւնը, գործիչ պարոնի քարոզած Ռամկավարութիւնը միթէ՞ եւրոպական օտարամուտ գաղափարներ չեն հայերուս համար:

«Օտար» գաղափար մը կարելի է առնել և ծանօթանալ ու ազգայնացնել:

Նախ, 50 տարիէ ի վեր ընկերվարութիւնը «օտարամուտ» համարողները տակաւին չկրցան ըմբռնել որ հայ աշխատաւոր զանգուածի ցանկութիւններուն լիուլի կը համապատասխանէ այդ «օտարածին» գաղափարը այնպէս՝ ինչպէս ընկերվարութիւնը օտարածին համարող հայ պուրժուազիայի սենեակներուն կը յարմարի կրամաֆոնը և

ռատիոն և անոնց աղջիկներուն՝ թանկոն ու ֆուքսթրոթը:

«Օտարածին» ընկերվարութեան մօտաւոր պահանջներն են՝ նախ տնտեսական տանելի պայմաններ, աշխատաւորի, արհեստաւորի շահերու պաշտպանութիւն՝ ի խնդիր իր ֆիզիքական առողջութեան և զաւակներու դատտիարակութեան:

Հայ բուրժուազիան կը ծափահարէ երեսփոխանական ժողովներու բոլոր «օտարամուտ» օրէնքները, որոնք կու գան պաշտպանելու առեւտուրը, մաքսը, այսինքն իր գլըպանը պարարտացնող աղբիւրին խողովակները:

Բայց երբ նոյն երեսփոխանական ժողովին մէջ կը գլուխ արհեստաւորին Կիրակի օրը չ'աշխատելու, օրը 8 ժամ աշխատելու, օրավարձերը աւելցնելու, անդործնէքը վարձատրելու օրինագիծերը, այդ նոյն պուրժուան ինչո՞ւ կ'արգիլէ արհեստաւորը՝ պաշտպանելու «իր գրպանը պարարտացնող աղբիւրին խողովակները»:

Ինչո՞ւ երկու չափ, երկու կշիռ միեւնոյն երկրին մէջ:

Հայ ընկերվարականը կանգնած է հայ գիւղացու, արհեստաւորի և գործաւորի կողքին՝ պաշտպանելու անոր շահերը և անոր պաշտպանութեան գէնքը թէեւ օտար երկրներու մէջ շինուած՝ նա վարժ է իր ձեռքին մէջ գործածելու:

Սուրիոյ և Լիբանանի հայ զանգուածին ոտուար մեծամասնութիւնը կը պատկանի իրաւագուրկ դէմոկրատ տարրին: Շատ քիչ են և մատի վրայ կը համրուին խոշոր պուրժուաները:

Բայց կայ դժբաղդ պարագայ մը, Հայ մանր-պուրժուան, խանութպանը, քիչ շատ գործը կանոնաւորող առեւտրականը կը հետեւին պուրժուական մտայնութեան: Կապկօրէն կ'ընդօրինակեն օտարածին ռամկավարական գաղափարները:

Այս պայմաններու մէջ ռամկավարութիւնը օտարածին է, եւ վնասակար հայ զանգուածին:

Ռամկավարութիւնը եւրոպական խոշոր պուրժուազիւն մտայնութիւնն է. Ռամկավարութիւնը կը պաշտպանէ եւրոպայի կապիտալիստներու, խոշոր հողագործներու շահերը: Անիկա հայ կեանքի ծնունդ չէ:

Ռամկավար երեսփոխանը պարլամէնտի մէջ մեծահաւրուստներու փաստաբանն է, և առատօրէն կը վարձատրուի անոնց կողմէն:

Եւրոպայի ռամկավարութեան քարոզչութեան նպատակն է՝ բռնել աւխասաւոր պայքարողին ձեռքը, թմրեցնել անոր ուղեղը և շեղել զայն դասակարգային պայքարէն:

Ռամկավարութիւնը միշտ կը խօսի խաղաղութեան և համեմատութեան անունով, բայց ատոր բուն նպատակն է աշխատաւորին ըսել թէ՝ խաղաղ եղիր, «այսինքն» մի պահանջեր, գործադուլ մի ընել, և գործարանի խաղաղութիւնը մի՛ խանգարեր:

Համեմատել եղիր, այսինքն՝ ընդունէ այն ամէն առաջարկները, որ քեզ կ'ընէ գործարանատէրը և համաձայնի՛ր անոր պայմաններուն:

Ազգասէր եղիր, այսինքն՝ քու «եան» մասնիկը կրող մէկը եթէ քեզ կը շահագործէ, հոգ չէ, ազգդ է, համակերպիր:

Սիրե եկեղեցիդ, հաւատացող եղիր կրօնին որ քեզ կը քարոզէ՝ եթէ երեսիդ զարնէ պուրժուան՝ միւսը դարձուր, մի՛ բողոքեր, սուր մի՛ վերցներ, «ով որ սուր վերցնէ, սուրով կ'ընայ»:

Այս տեսակէտի հայ ճնշիչ մեծամասնութեան այս գաղափարները փնասակար են:

Նոյն իսկ հայ առեւտրականները այսօր ենթակայ են

եւրոպական խոշոր պուրժուազիի, և անոր ռամկավարական մտայնութեան գէշ ազդեցութեան:

Հայ առեւտրականը՝ աշխատաւորին պէս զոհ է եւրոպական օտար դրամազլխի ճիրաններուն մէջ:

Հայ խանութպանը, հայ ձեռնարկուն չի կրնար սոյն գիրքը դրաւել, ինչպիսին նա ունէր Պօլսոյ, Իզմիրի, Ստանայի և Թուրքիոյ ու Պալքաններու մեծ քաղաքներու մէջ:

Հայ խանութպանը եւրոպական խոշոր դրամատէր խանութպաններու հարուածներուն տակ կը հալի, կը ծիւրի, կը ձուլուի:

Ան կը ձգէ իր խանութը՝ չգիմանալով խոշորի մրցման, կ'երթայ դառնալու անոր վարձու պաշտօնեան և շարուելու այն գծին վրայ, ուր կանգնած է հայ աշխատաւորութիւնը:

Եթէ հայ առեւտրականը, միջակ գործարանատէրը խոշոր մտածելու ըլլայ, պիտի տեսնայ թէ իր դասակարգային շահերը կը համապատասխանեն հայ և օտար աշխատաւորութեան շահերուն, և ընկերվարութիւնն է միայն այն ռեժիմը, ուր ինքը կրնայ ազատուիլ հոգեկան և ֆիզիքական քայքայումէ և ունենալ հաստատուն տնտեսական աղբիւրներ:

Պէտք է վերջ տալ հին երգին, պէտք է երգել նոր երգը: Պէտք է վերցնել Ռամկավարութեան վրայի խաբող քօղը և ցոյց տալ անոր իսկական դէմքը, և պէտք է հետեւիլ ընկերվարական սկզբունքներու մօտաւոր ծրագրի իրագործման՝ միացած Լիբանօ— Սուրիական ամբողջ դէմոկրատիային:

Այս պէտք է ըլլայ նաև հայ առեւտրական դասի բըռնելիք ճամբան:

Ասոր դէմ խօսուած բոլոր ճառերը «փնասակար և օտաւորու են, պատրաստ են դաւելու հայ ժողովրդի շահերուն» ինչպէս կ'ըսէ յիշեալ գործիչը:

5 Փետր. 1938, «Արարատ»

ՌԱՄԿԱՎԱՐԱԿԱՆ «ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ» ՄԸ

Արժէ կրկին զբաղիլ այս երկու գաղափարներու սահմանումներով՝ որը այժմէական է և կարեւոր: Պարզ խօսիլը և գրելը կը նախընտրենք ծածուկէն: Հայ կեանքի մէջ գոյութիւն ունեցող երկու կուսակցութեանց գաղափարական պայքարի հարց մ'է ասիկա, որ ատենէ մ'ի վեր կը մղուի և կը քարոզուի, յատկապէս Սուրբիոյ և Լիբանանի մամուլին և բեմին վրայէն: Եզրիպտոսի «Արեւ»ն եւս կը մասնակցի իր լուսաբանական յօդուածներով:

Նման բանավէճերը օգտակար են մեր երիտասարդութեան, պայմանաւ որ գրական երկի սահմաններէն չ'անցնին և նեղ անձնական կրքոտ բնոյթ չ'կրեն: Բոլոր վէճերը պէտք է այդպէս ըլլան:

«Արեւ» 16 Փետրուարի խմբագրականին մէջ, այն միտքը կը յայտնէ թէ «ընկերվարութիւնը սիֆաքիւր մըն է, կամ մէկ դասակարգին բռնապետութիւնը միւս դասակարգին վրայ՝ վերջինս ջախջախելու գնով: Մինչ Ռամկավարութիւնը բարեշրջական օրէնք մըն է, ուր ժողովուրդին բոլոր դասակարգերը կը համերաշխին և կը հաւասարեցուն՝ իրենց ուրոյն շահերը պահելով միասին: Ընկերվարութիւնը Ռամկավար կարգերու արդիւնք է»:

«Ընկերվարութիւնը՝ Խ. Միութեան մէջ պորժուագիւն իրաւագրկած է, հոն անտանելի բռնատիրութիւն կը տիրէ, մտածումը կաշկանդուած է: Հոն կը կատարուի արիւնոտ մաքրագործումներ, որը անըմբռնելի և անկարելի է Ռամկավար կարգերու տակ»:

«Խ. Միութեան մէջ ամէն ոք միեւնոյն չափով չի վարձատրուիր: Մինչ Ռամկավարութեան մէջ ընկերային արդարութիւնը բոլոր դասակարգերու Պրայ կը գործադրուի: Օրինակ, Անգլիոյ, Ամերիկայի և Ֆրանսայի մէջ խօսքը,

մամուլը, բանախօսութիւնը ազատ է, չնորհիւ Ռամկավար կարգերու»:

Այժմ անցնինք այս երկու եզրերու համեմատութեան: Նախ ընկերվարութիւնը ոչ սիֆաքիւր է և ոչ «միջոց», այլ տնտեսական սիստէմ մը՝ ուր գոյութիւն պիտի չունենայ ոչ մէկ տիրութիւն, և ոչ մէկ դասակարգ: Յետոյ ընկերվարութիւնը տեսիլք մըն ալ չէ, ինչպէս կը գրեն ուրիշ Ռամկավար թերթեր, այլ սոցիալական անխառնափառ իրաւակարգ մը, որը պիտի իրականանայ նոյնիսկ որոշ մարդկանց կամքին հակառակ, իրերու ներքին բնական բերումով:

Պատմութիւնը ըլլալով շահագործող և շահագործուող դասակարգերու պայքարի արդիւնք՝ օր պիտի գայ որ բոլոր շահագործուողները միասին և վերջ տան շահագործողներուն: Տնտեսական մեքենայացումը կը սնանկացնէ փոքր տնտեսութիւնները և երկրին ամբողջ հարստութիւնը կը կեդրոնացնէ քիչ մարդոց ձեռքին մէջ: Այս օրէնքը շատ բնական ծնունդ մըն է՝ մեքենայացման էութենէն բխած: Որքան յառաջ ընթանայ գիտութիւնը, որքան կատարելագործուին մեքենաները, այնքան զուրս կը վաւորուին աշխատաւոր ձեռքերը, և կը կեդրոնանան հողը և փողը կապիտալիստի ձեռքին:

Այն մարդիկ՝ որոնք կ'ըսեն թէ՝ վերջի վերջոյ իրաւագրկուած և սեփականագրկուած դասակարգը պիտի տիրանայ իր ձեռքով արդիւնաբերող գործարաններուն ու հողերուն և պիտի վերացնէ դասակարգային տարբերութիւնները, պիտի տիրէ իրաւունքի և աշխատանքի հաւասարութիւն և արդարութիւն՝ կը կոչուին ընկերվարականներ:

Մեկնելով այն կէտէն թէ՝ ընկերվարական իրաւակարգի գալուստը մեր կամքէն անկախ՝ տնտեսական օրէնքներու հարկադրանքով տեղի պիտի ունենայ — անչուշտ աշխատա-

ւորներու միջոցաւ — ընկերվարութիւնը դարձաւ գիտական տեսութիւն, գիտական սոցիալիզմ, այնպէս՝ ինչպէս երբ ըսենք թէ՝ դարուը անխուսափելիօրէն իր հետ կը բերէ ծառերու և ծաղիկներու փթթումը:

Ռամկավարութիւնը այն կուսակցութիւնն է որ կ'աշխատի արգիլել այդ անցման շրջանը, այսինքն էլ թողուլ, չուզել որ վերանայ կապիտալիստ դասակարգը, այլ համոզել, քարոզել շահագործողին, աշխատաւորին՝ որպէսզի հաշտուի, համեմատուի հողատէրին, գործարանատէրին հետ, այս պարագային ռամկավարութիւնը կը դառնայ տեսական տրուած ըլլալով որ ռամկավարները կը ցանկան, կը փափաքին որ տեղի չունենայ դասակարգային վիճակէն անդատակարգի անցման ամբար:

Մարքսեան թէզը իր գիտական և փիլիսոփայական տեսութիւններով կու գայ արդարացնելու տխրեցիկայի օրէնքը, գոր բոլորովին կ'անտեսեն Ռամկավար, պուրժուական տեսարանները:

Բնութեան և ընկերային կեանքի մէջ կայունացում չի կրնար գոյութիւն ունենալ, ամէն ինչ կը շարժի, կը հոսի, կը յառաջդիմէ: Ամէն տուեալ դրութիւն կը փոխուի իր հակադրութեան: Ծառը, մարդը, կ'աճին, կը հասնին կէտի մը՝ ուրկէ ետքը կը մեռնին, տեղի տալով նորին, որը իր հերթին պիտի մեռնի:

Կապիտալիստական — դասակարգային տնտեսական իրաւակարգը չի կրնար երկար դիմանալ՝ անոր հակադրութիւնը՝ ընկերվարական իրաւակարգը — պէտք է յաջորդէ իրեն: Այս անցումը անխուսափելիօրէն տեղի պիտի ունենայ, և այն ալ ցնցումով, յեղափոխութեամբ: Այդ յեղափոխութիւնը գոյութիւն ունի բնութեան ամէն աճող օրգանիզմի մէջ: Յեղափոխութիւնը — կամ աշխատաւորին տիրութիւնը — հրամայական անհրաժեշտութիւն մըն է:

Պնկարելի է որ սեփականատէրը իր յօժար կամքով հրապարակէն քաշուի և հողը ու գործարանը աշխատողին տայ:

Հաշտութիւն եւ համերաշխութիւն եթէ կրնայ տեղի ունենալ ձմրան և գարնան մէջ, չոր ծառի և ծաղկեալ ծառի մէջ, ապրող երիտասարդի և մահացող ծերունիի մէջ, ապա այդպիսի համերաշխութիւն կարելի է երեւակայել գործաւոր և քափիթալիստ դասակարգի մէջ:

«Արեւ» կ'ամբաստանէ ընկերվարութիւնը այն կէտին մէջ թէ ան կ'ուզէ արեան մէջ «ջախջախել» միւս դասակարգերը և իսպառ վեճցնել մէջտեղէն զանոնք. բայց քիչ վարը երբ կը գրէ ռամկավարութեան ծննդեան մասին՝ կ'ըսէ «Ռամկավարութիւնը խորհակեց մարդկային մտածողութեան և խօսքի ազատութեան գէմ դրուած շղթաները և ճամբայ բացաւ յառաջդիմութեան»: Ծխարիտ է՝ Ռամկավարութիւնը Ֆրանսական 1789 թուի մեծ Յեղափոխութեան զաւակն է, և ռամկավարական իրաւակարգի սիրոյն՝ արեան մէջ ջախջախուեցաւ Ֆէօդալական և կղերական կարգերը և մարդիկ: Ռամկավարութիւնը մարդկութեան սորվեցուց գիյտինով վզեր կտրել, չուանով մարդիկ խեղդել և հրացաններով ու գնդացիներով հակառակօրդները քաղել մէջտեղէն:

«Ի բերանէ քումմէ» կը խոստովանիս թէ՝ առանց յեղափոխութեան՝ իրաւակարգ չի հաստատուիր: Այլ ինչու՞ մեղադրել ընկերվարութեան «տիրութիւնը» ի «արեւնալի ջախջախումները» և «մաքրագործումները»:

Եթէ Ռամկավարները լաւ մտաբերեն 1848ի Սնդիոյ, 1789ի և 1848ի Ֆրանսայի և Վաշինկթոնի օրով Ամերիկայի մէջ ռամկավարական յեղափոխութիւնները, իրենց թերթերը պիտի չգրեն թէ «պուրժուազին Խ. Միութեան մէջ իրաւագրկուած է, գրութիւնը անտանելի է, հոն՝ բռնակալութիւն կը տիրէ, հոն կը գործադրուի արիւ-

նալի մաքրագործունենը՝ որը անըմբռնելի եւ անկարելի է Ռամկավաթ կարգերու տակ»:

Եթէ Ռամկավաթութեան ջատագովները մեզ կ'անհարկեն Ամբերիկայի, Անգլիոյ, Ֆրանսայի խաղաղ կեանքը, ապա մենք անոնց ուշադրութիւնը պէտք է կեդրոնացնենք այն կէտերու վրայ թէ, Ռամկավաթական—կապիտալիստական իրաւակարգը այնքան ատեն ազատութիւն եւ հաւասարութիւն կուտայ հակառակորդ մամուլին, եւ բեմախօսին՝ որքան ատեն ժողովրդային չի նախատեսուի: Ռամկավաթական պետութիւններու բանտերը լեցուն են յեղափոխական աշխատաւորներով, եւ ամէն տեղ գոյութիւն ունի մամուլի եւ խօսքի խտուրտութիւն, որը կը զգայ միայն բնիկեւորականը իր կաշիի վրայ եւ ոչ Ռամկավաթը, որ հէնց այդ վախէն կ'անցնի տիրող դատակարգերու կողմը, ընթացող հաշտուողական ճամբաներէն:

Խորհրդային կարգերու մէջ կան եղեր «բռնութիւն, մաքրագործում», ատենք եթէ «անըմբռնելի են Ռամկավաթին», բայց շատ ըմբռնելի են ընկերվարականին համար: Ընկերվարականները կամ քոմիւնիստները համայնացնելով արտադրական միջոցները աւելորդ դարձուցած են քափիթալիստին, եւ հողատէրին գոյութիւնը: Ատենք փարագիտներ են այլեւս, եւ ընելիք չունին:

Արդ եթէ նախկին հողատէր մը, գործարանատէր մը այժմ Խորհրդային Միութեան մէջ ելնէ եւ ըսէ թէ «այս գործարանը իմս է, այս կալուածը իմս է, ետ տուէք զայն ինձի» եւ այս գաղափարը գործնականացնելու համար ջանայ կողմնակիցներ գտնել եւ յեղաշրջման գիմել՝ ասիկա չի՞ նշանակեր խանգարել ստեղծուած գործը, վնասել ժողովրդեան հանգստութիւնը, խլել սեփականատիրոջ ձեռքէն հողը եւ գործարանը: Խափանարարը, վնասարարը կը հալածուի, կը մաքրագործուի եւ նոյնիսկ կը գնդակահարուի: Ասի-

Պաքսաւ մեղադրելի չէ եղած անցեալին եւ չի կրնար ըլլալ ներկայիս:

Հողատէր եւ գործարանատէր դառնալ ձգտողներու կողմնակիցները միայն կրնան վշտանալ եւ պախարակել Խորհրդային կարգերը: Ռամկավաթները՝ ուրեմն իբր կողմնակից հարուստ դատակարգին, կապիտալիստին, կալուածատէրին դիմ են Խորհրդային կարգերուն, եւ իրենց ցաւը շատ բնական է, միայն չեն թէ խոստովանիր իրականութիւնը:

«Արեւ» կը գրէ. «պուրժուազին իրաւապահուած է Խ. Միութեան մէջ»: Բայց պուրժուազի գոյութիւն չպէտք է ունենայ եւ չունի Խ. Միութեան մէջ, պուրժուական կարգերը հոն վերացուած են: Այդ նոյնն է հայհոյել բժիշկի մը որ կը սպասնէ թոքախտաւորի մը միւլերոպները: Բըժիշկին պարտականութիւնն է հալածել ուր որ տեսնայ այդ միւլերոպը:

«Զարթօնք»ի մէջ Պ. Մ. ընկերվարութիւնը կը նոյնացնէ նորոյթի մը որ տնտեսավարութեան անունով վտանգաւոր թոյներ կը ներարկէ հայ մարմնին մէջ եւ կ'ըսէ՝ «հայը տնտեսականի անունով առաջ նետուած այս քաղաքականութեան հետ մաս ու բաժին չունի»: Բայց քիչ վարը մոռնալով վերի ըսածը կը պատգամէ «Մեր պարտականութիւնն է տրամադրել մեր ուժերը մեր տնտեսական վերելքին եւ մշակոյթին»:

Եթէ այս վերջին խօսքը կը վերաբերի միայն հարուստներու գործի ընդլայնացման եւ պարանցիկ թէյասեղաններու մշակոյթի տարածման, ասոր ըսելիք չունինք, իսկ եթէ ան՝ հայ ազգի հարիւրին իննսունի—հայ գործաւորի, արհեստաւորի, զիւղացիի— «տնտեսական վերելք»ը նկատի ունի, ապա ուրեմն հայը փառաւորապէս գործ ունի «տնտեսականի անունով առաջ նետուած» սէնտիքաներու, գոր-

ծաղուկներու, աշխատավարձերու յաւելման, հողը զիւղացուին բաժնելու հարցերուն հետ, իսկ այդ «քաղաքականութիւնը» հարադատօրէն յառաջ կը տարուէ միայն ընկերավարական կուսակցութիւններու միջոցով:

1 Մարտ, 1938, «Արարատ»

ՄՈՅԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԻՐԱՒԱԿԱՐԳԸ

Ռ. Ա. կուսակցութեան Ե. Ընդհ. պատգամաւորական ժողովի մասին է խօսքերնիս:

Այդ առթիւ «Պայքար», իր 8 Յունուար 1938 թուին մէջ շարք մը խորհրդածութիւններ կ'ընէ: «Արեւ»-ի էջերէն վեր առնելով զանոնք՝ քանի մը խօսք կ'ուզենք ըսել այդ մասին:

«Պայքար» պէտքը կը զգայ այս յայտարարութեան էական մասերը շեշտել, որովհետեւ կ'ըսէ, «Մեր կուսակցութեան աջ ու ձախ կողմերուն վրայ գտնուող տարրերը փորձեցին և դեռ կը փորձեն մտքերու մէջ շփոթութիւն ստեղծել հայ պետութեան հանդէպ, ընթացքի և քաղաքականութեան փոփոխութիւն մը երեւակայելով մեր մէջ»:

«Պայքար»-ի այս ինքնաքննադատութիւնը ինքնին ուշադրութեան արժանի է. խոստովանիլ թէ՛ մեր կուսակցութեան աջ ու ձախ կողմերը կը փորձեն հայ պետութեան հանդէպ մտքերու շփոթութիւն ստեղծել, այդ կը նշանակէ աջն ալ, ձախն ալ հարուածել, որպէսզի շտկեն իրենց թիւը կարծիքը Խորհրդային պետութեան մասին. — «Խորհրդային իշխանութեան հանդէպ մեր բարեացակամ ընթացքը հիմնուած է այն համոզման վրայ թէ՛ ռեժիմը (ընդգծումը խմբագրին է) մեր երկրին ապահովութեան պայմանը նշկատուած է, այն իմաստով որ առանց Խորհրդային իրաւաւարդն ընդունելու՝ Խորհ. Հայաստան չէր կրնար տիրող

պայմաններուն տակ երաշխաւորել հայ ժողովուրդին ֆիզիքական գոյութիւնը և մեր հայրենեաց ներքին ու արտաքին խաղաղութիւնը»:

«Լենին-Սթալինեան ազգային քաղաքականութիւնը մեր ժողովուրդին շնորհած էր հարկ եղած մշակութային ինքնավարութիւնը, հարկ եղած տնտեսական օժանդակութիւնը, մանաւանդ... կովկասեան եղբայրակցութիւնը, զոր ծակցութիւնը և ապահովութիւնը»:

Ռամկավար կուսակցութեան վերաբերմունքը լրագրական սիւնակներու, մանաւանդ անոր տրամաբանական մասը՝ Խորհրդային Հայաստանի պաշտպանութեան մարզին մէջ՝ առողջ մտայնութեան մը ազդանշանները ցոյց կուտան:

Այս հողին վրայ կանգնած՝ անոր Դաշնակցութեան դէմ ճօճած նիզակները միշտ ալ եղած են ուղիղ և տեղին: Բայց ինչ որ նկատելի է Ռ. Ա. կուսակցութեան վարքագծին մէջ, ատիկա իր տրամաբանութեան շարունակման ընթացքին՝ գլխաւոր թելի կորսնցնելն է:

Արգարեւ ինչպէս մեկնաբանել Պայքարի զրած հետեւեալ միտքը, որ նոյն ինքն Ռ. Ա. կուսակցութեանն է — «Անշուշտ մենք քոմիւնիստ իրաւակարգը չենք նոյնացներ հայրենիքի ազգային իրականութեան հետ, նոյն ստեն, կը պահենք մեր հաւատքը թէ ռեժիմին ճակ տեղի ունեցող ներկայ իրադարձութիւնք յաւերժական Արարատին ստորոտէն անցնող փոթորիկներու նման երկար պիտի չմթալանեն (ընդգծումը մերն է): յաստանի արեւի պայծառ երեսը» (ընդգծումը մերն է):

«Ռեժիմները կու գան ու կ'երթան հետեւաբար և. Հայաստանի իրաւակարգային ցեղանշաններն գերիվեր կ'ընդունենք Ազգ. Հայրենիքի յաւերժական իրականութիւնը»:

Այս վերջին պարբերութիւններու քոմիւնիստ ռեժիմի, կամ իրաւակարգի նկատումները, ինչպէս ինքը կ'ըսէ:

Դիւ մ'առաջ ընթերցողը կարգացնոյն «Պայքար»-ի մէջ թէ՛ մեր երկրին ապահովութեան, խաղաղութեան, և ազգերու եղբայրակցութեան, տնտեսական բարգաւաճման, մշակութային ինքնավարութեան միակ պայմանը ցեղանշան

ե Խորհրդային ռեժիմը, Լենին-Սթալինեան ազգային քաղաքականութիւնը: Հետեւաբար ուրիշ⁶ կը բղխի այս աչք ծակող հակասութիւնը, մտքի անտրամաբանական հետեւողութիւնը—Վրան կանգնած թեք մակարդակէն:

Պէտք է ընդունինք թէ միայն Մարքսիստական, Սոցիալիստական ուժերը ընդունակ է տալ Հայ ազգային լեզուի, կուլտուրայի և ատոր հետ մէկտեղ՝ տնտեսական զարգացման և բարդաւաճման հնարաւորութիւններ:

Ռուս ձարական պետութիւնը, որ ունէր միապետական ուժեր, Ռուս սահմանադրական և կէրէնսկիական ուժերը՝ որ ունէր ռամկավարական սկզբունք, միթէ տուա՞ւ հայուն միեւնոյն ազատութիւնը և ապահովութիւնը: Բնա՞ւ երբէք:

Ուրեմն սոցիալիստական կարգերն են որ Հայուն տուին այն բոլոր ստորոգելիները, որոնք Ռամկավար կուսակցութեան համակրանքը կը զրաւեն դէպի Խորհրդային Հայաստանը: Սոցիալիստական ուժերը՝ իրաւազրկելով անիրաւ հողատէրը, առաւ անկէ աւելին և տուաւ գիւղացուն: Առաւ գործարանատիրոջ ձեռքէն արդիւնաբերական տուները և տուաւ գործաւորին: Առաւ հարուստ Մոսկուայի գանձարանէն մեծաքանակ դրամները և զրկեց Հայաստան՝ միշտ տարուելով մարքսիստական, ընկերասիրական այն սկզբունքէն որ կ'ընդունի՝ թէ սոցիալիստականացած երկիրը նախ պէտք է աշխատի զօրացնել իր տկար մասերը, մեքենայացնել նա-հապետական տնտեսութիւնը, և ճարտարարուեստացնել գիւղը: Ինչո՞ւ կտրել տրամաբանութեան գիծը, և չերթալ մինչեւ վերջ:

Ռ. Ս. կուսակցութիւնը կտրելով տրամաբանութեան թելը, կը յարձակի Հայաստանէն դուրս՝ միեւնոյն ուժերին վստահող հայ կուսակցութեանց վրայ, «Պայքար» կը գրէ.— «Մենք հակառակ ենք արտասահմանի հայկական համայնքներուն մէջ դասակարգային ատելութիւն և ապաղ-գայնացում սերմանող համայնավարներու... հայ համայնավար տարրը մեր ազգասէր ժողովուրդին կը փորձէ պարտադրել ուրացումն ամեն ազգային նպատակի, ոգիի, ըմբռնումի, զարգացման և իրաւունքի...»

Մէկգի զնելով Մարքսիզմը չի մարսած «Մարքսիստները», ամբողջովին զրպարտութիւն մըն է վերոյիշեալ վերագրումները ընել արտասահմանի հայ Մարքսիստ-Գիւմուսիստներու մասին:

Պատմութեան դասերը լաւ ըմբռնած ըլլալու յաւակնութիւն անուցանող խմբագիրներ՝ երբ կ'ընդունին թէ Հայաստան իր ամբողջ կեանքին մէջ չէր ունեցած քաղաքական և տնտեսական այն ապահովութիւնը և բարդաւաճումը, ինչպիսին ունի այժմ, Խորհրդային ռեժիմի տակ, ինչպէ՞ս կը մերժեն ուրիշի մը, հետեւեալ հետեւողութիւնը թէ «Ամէն երկիր միայն սոցիալիստական ուժիմներու տակ կըրնայ ապահովել քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և ազգային ազատութիւն»:

Եթէ նոյն ուժերն են ձգտին հասնիլ եւրոպական և ասիական ազգերու յառաջադէմ տարրերը, անշուշտ ոչ ոք կրնայ այսպնեւ զանոնք, սանաւանդ «Պայքար» որ այդ ուժերին պտուղին անուշ համը զգացած է իր հայրենիքի մէջ:

Արդ, երբ արտասահմանին մէջ, հրապարակ կ'իջնեն դէմոկրատական լոզունգներով դրօշազարդուած կուսակցութիւններ որոնք կը խոստանան ազգերուն—յատկապէս փոքր ազգերուն—մշակութային, քաղաքական և տնտեսական ապահովութիւն և լիակատար ազատութիւն, ո՞վ կրնայ արգիլել այդ երկիրներու մէջ ապրող, և այդ բարիքներէն բոլորովին զրկուած հայ մասնանները հետեւիլ իրենց հարազատ թուող սկզբունքներուն, ինչպէս կ'ընեն հայ մարքսիստները: Աւելին կայ: Հայ ազգը երկար տարիներ իր յոյսը դրաւ Ռամկավարական, Հանրապետակոն պետութիւններու վրայ, դրապէս, զինապէս՝ օգնեց անոնց՝ ռազմադաշտերու վրայ թափելով իր թարմ արիւնը, սակայն մեծ յուսախաբութիւն... անոնք լքեցին և նոյնիսկ անոր դարաւոր թըշնամիներու ձեռքը մատնեցին զինքը:

Ասկէ յառաջ կու գայ հայ տարրին զգուանքը Ռամկավարական և Սահմանադրական (մէկգի կը թողում Ֆաշական) ուժերիմներու դէմ: Ան միայն կը հաւատայ սոցիալիստական և դէմոկրատական ուժերին, որուն բարիքները

գործնականապէս վայելեց: Օրինակ մը, Լիբանան, Սուրիա ասկէ 2 տարի առաջ կը գտնուէր թէեւ հանրապետական, բայց ֆաշիստ տարրերու ձեռքը, և որքա՛ն տառապանք, հալածանք, բանտ ու աքսորներ տեսաւ այդ երկիրներու հայ գէմոկրատիան: Իսկ այժմ Շնորհիւ Ֆրանսայի դիմադրական ռեժիմին, Հայ ազգը կը վայելէ ոչ միայն քաղաքական և մշակութային ազատութիւն, այլ իրաւունք՝ իր եղբայրակիցներու հետ պաշտպանելու իր տնտեսական շահերը՝ մտնելով սենտիքայական կազմակերպութեանց մէջ:

Ռ. Ա. կուսակցութիւնը եթէ ինքզինքը Հայ ազգի կուսակցութիւն կը համարէ, Հայ Ազգի տնտեսական, մշակութային և քաղաքական ազատագրութեան կը ձգտի, ի՞նչ ըսելով կը մերժէ ընդունիլ այս աչքառու փաստերը:

Հայ Ժողովուրդը միայն գէմոկրատական տարրերու հետ կրնայ գործակցիլ և օգտուիլ: Ուրիշ քարոզներ չի կրնար ըսել:

Ազգային համերաշխութիւն, ազգային միութիւն կ'ուզեն նաեւ Հայ գէմոկրատական տարրերը, առիկա այժմ միայն պահպանողականներու մենատիրութիւնը չէ, և անիրա՛ւ գրպարտութիւն մըն է զրել թէ «Համայնավարը կը թելադրէ ուրացումն ազգային նպատակի, և ազգը՝ կը տանի դէպի ապագգայնացում»:

Ռամկավարները թող մտնան գէմոկրատական դրօշին տակ և պաշտպանեն հայ ստուար մեծամասնութիւնը կազմող գէմոկրատիայի շահերը, այսինքն Ռամկավարներն ալ թող պայքարին միայն օրավարձերու յաւելման, աշխատաժամերու կրճատման, ծերերու ապահովութեան, անդործներու թողակաւորման, դպրոցներու ձրիացման, և յատկապէս սէնտիքաներու կազմակերպման և յառաջացման ի խնդիր:

Ազգային միութիւնը, ազգապահպանումը արտասահմանի մէջ այս հարցերու լուծումով միայն կրնայ իրականանալ, և ոչ թէ սնամէջ և փքուռոյց խօսքերով:

ԵՐԲ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ

Պարզամիտ ընթերցողներ կ'արձագանգեն—«Ամօթ եւրոպային, այսքան ուղեղի տէր, մեծ դիպլոմաթներ ունենալ և տարիներ շարունակ չի կարենալ կարգադրել ներքին վէճերը...»:

Իրապէս Եւրոպայի քաղաքագիտութիւնը ոչ մէկ ատեն ներկայիս պէս վարկաբեկուած էր: Առաջ՝ երբ թերթերը այսքան ընդհանրացած չէին, ձայնաափիւռի և հեռագրի լուրերը օրը օրին, ժամը ժամին ընթերցողին չէին հասներ՝ մարդիկ առասպելական կարծիքներ կազմած էին «Ֆրենկի խելքի» մասին: Առաջ մարդիկ՝ տակաւին ենթարկուած ըլլալով աստուածաբանական, իդիալիստական մոտայնութեան՝ կը կարծէին թէ կրօնական քարոզը, մեծ քաղաքագէտի մը խոշոր պատգամը, կամ թագաւորի մը մէկ մատի շարժումը կրնար պատմութեան ընթացքը կանգնեցնել կամ քայցնել:

Այսօր սակայն կօշիկ ներկող ընթերցողն անգամ հաւկըցաւ թէ պատմութեան, ընկերային կեանքի անլու դարձը նողը ճնշեսական պահաւորներն են, այն ինչ որ տարիներ առաջ պնդեցին Մարքսիստները, բայց չի լսուեցան, որովհետեւ եկեղեցիին և լսարաններուն բեմերը իր ձեռքը չէին գրտնուեր, և իր ձայնն ալ խուլ և յետնեալ անկրկններու մէջ ի զօրու էր միայն:

Շնորհիւ մամուլի ընդհանրացման, գէմոկրատական կարգերու իրականացման՝ համարսութեան խօսքը իր յաղթական մուտքը գործելով բեմերէն ներս՝ խոշորացնելու տակ ցոյց տուաւ մարդկութեան՝ եւրոպական նոյնխակ ամենաբարդ թնձուկներու հանգոյցն ու պատճառը:

Այժմ Եւրոպա իրար մի կ'ուտեն, որովհետեւ ընչաքողը կապիտալիստ դասակարգերը իրար ձեռքէ կ'ուզեն խել սեղանի վրայ դրուած կարկանդակները:

Մօտենանք Եւրոպայի ներկայ դրութեան: Համաշխարհային պատերազմը մէկին յղփացուց, միւսին զրկեց: Վերջին հաշուով ուժեղները՝ Անգլիա, Ֆրանսա, Ամերիկա իւրացուցին խոշոր և ընդարձակ գաղութներ, հում նիւթերու

շուկաներ, որով մեծ ասպարէզ բացին իրենց երկիրներու ճարտարարուեստին: Դրամատիրոջ և հողատիրոջ հարստութիւնները գելոսեցան այն աստիճան, որ անոնց ճախութիւնը, զեղխութիւնը արար ախարհին տեսանելի դարձաւ: Ընդհանուր պատերազմի աւարէն զուրկ մնացին և իբրեւ պարտեալներ պարտքերու տակ ինկան Գերմանիան, Աւստրիան, Պուլկարիան, Թուրքիան և աւարի բաժինէն քիչ մաս ստացած Իտալիան: Գերմանիոյ, Աւստրիոյ և Իտալիոյ աշխատաւոր դասակարգերը առաջին օրերը տիրապետող դասակարգերու՝ պատերազմի հրձիկներու օձիքէն լաւ մը բռնեցին, զանոնք պատասխանատուութեան կանչեցին, խառնակեցին և պետութեան ղեկը մեծ մասամբ իրենց ձեռքը կեդրոնացուցին: Եթէ այդ երկիրներու սոցիալ գէմոկրատիան ունենար կորովի քաղաքականութիւն մը, մինչեւ հիմա այդ պետութիւններու ղեկավարութիւնը իրենց ձեռքը կը մնար — ինչպէս Ֆրանսայի մէջ — և Եւրոպային կը խնայուէր թէ՛ կեանքի և թէ՛ գոյքի կորուստներ և աշխարհը կը բոլորէր խաղաղ շրջան մը, որու ա՛րք կը քաշէ այժմ:

Բայց... մէկ կողմէն Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Իտալիոյ աշխատաւորութեան երերուն և տկար քաղաքականութիւնը, միւս կողմէն Անգլիոյ, Ֆրանսայի իմպերիալիստ կառավարութեանց, — կապիտալիստ դասակարգին սթափումը, որք ձեռքէն կորսնցնելու վախէն՝ մէջտեղ դրին այնպիսի ենթադրութեան, որով պարտութեան մատնեցին այդ երկիրներու գէմոկրատին, եւ ոյժ տուին Ֆաւական պրոպականսի մը յառաջանալու: Այո՛, համարձակօրէն կրնանք յայտարարել որ Հիթլէրի, Մուսոլինիի, Քեմալի, Մետաքսասի, հրապարակաբար, Փաշական ռէժիմի տեղաւորման բուն ղերակատարները Անգլիոյ և Ֆրանսայի իմպերիալիստներն են:

Եւրոպայի կապիտալիստները ոչ միայն կը պայքարին աշխատաւորութեան դէմ, այլ և իրարու դէմ: Այդ հակասութիւններու բխումէն յառաջ կու գայ Եւրոպայի ներկայ թնճուկը:

Ժրնեւի Ալգերու Լիկան յաղթական պետութիւններու պարզ մէկ ծուղակն էր, որով կ'ուզուէր կապկպել պար-

տեալներու ձեռքն ու ոտքերը: Հոն գրուած և զժուած բոլոր օրէնքները միայն յաղթող բուրժուազիին նպատաւոր էին: Վիլսոնի զաղափարները մնացին օդին մէջ կախուած: Ժրնեւի գերը եղաւ բռնկած հրաբխային լեռան բերանը զոցել: Այսպիսի վիճակ մը անշուշտ երկար տեւել չէր կրնար, պիտի պայթէր և պայթեցաւ: Արդի Եւրոպան դժուարութեան մատնող հարցերու զխաւորները ասոնք են, ուարութեան մատնող հարցերու զլիսաւորները: Բ. — Դրամի ա. — Մաքսերու սահմանումն և արգելքները: Բ. — Կուտակուած կապիտալի ազատ անկաշունութիւնը: Գ. — Հում նիւթերու՝ զաղութային շարժման արգելքը: Դ. — Հում նիւթերու՝ անփականացումը: Զուկաներու մենատէրներու կողմանէ անփականացումը: Ե. — Աշխատանքի և աշխատաւորութեան կաշկանդումները:

Այս սեղմումներէն ամենաշատ տուժող Գերմանիոյ Օրգանապէս առողջ արտադրող, և ձեռներէց Գերմանիոյ առջեւ հսկայ թումբեր դրուեցան՝ նման խաչը գետերու առջեւ ցցուած ամբարդակներու: Դեմոկրատական Գերմանիա մը, բնաւ դժուարութիւն չը պիտի քաշէր հասկացողութեան գալ Խորհրդային Միութեան, Անգլիոյ, Ֆրանսայի և Ամերիկայի հետ: Այդ երկիրներու եղբայրակից գէմոկրատիան նկատի պիտի առնէր Գերմանիոյ արդար իրաւունքները, անոր բնական ընդունակութիւնները և պահանջները և Սրեւին տակ ազատ տեղ տար անոր՝ տեղաւորցնելու իր հասակ նետող մարմինը:

Բայց այդպէս չի մնաց Գերմանիան և Իտալիան: Հոն գործի գլուխ անցան Փաշիզմի կուռքերը, կորեցին աշխատաւորութեան լեզուն, զինեցին այդ երկիրներու կապիտալիստներու և իմպերիալիստներու վրամակները և յառաջ բերին Ֆաւական եւ Նացիական բիրտ բռնեցքներ: Թաղթողներու իմպերիալիստները այդպիսով կարողացան «ղեկ լաթ» հագցնել այդ երկու պետութիւններուն և ասելի դարձնել համաշխարհային դեմոկրատիայի աչքին:

Հիթլէր և Մուսոլինի այնպիսի լողուններ դրին մէջ տեղ՝ որով թունդ հանեցին բոլոր գէմոկրատ տարրերը, չարամիտ կապիտալիստներու թաղուն հրճուանքին տակ: Թէպէտ Ֆաշական և Նացի ռէժիմները երբեք Եւրոպան սարսելու և կամ կապիտալիստներու քունը փախցնելու վա-

խեր կ'արթնցնեն, սակայն այդ բոլորը տակուին Անգլիոյ իմպերիալիստներու քննթրոյին ենթարկուող եւոյթներ են: Այն ատեն անոնց գլխին կ'ընայ լախթի հարուածը, երբ յոխորտացող ֆաշիզմը լուրջ վտանգ սպառնայ նենգամիտ Աւստրիոյ մեծ պետութեան: Իրաւունք ունինք ուրեմն յայտնելու որ Եւրոպայի ներկայ խառնակ վիճակի բուն պատասխանատուները յայտնական իմպերիալիստներն են:

Խնդրի ողորդական կողմը հոն է որ Գերմանիոյ և Իտալիոյ, ինչպէս նաեւ Յունաստանի և բոլոր ֆաշիական պետութեանց գլուխը անցած կամ անցնիլ տուած են այնպիսի անհեռատես և վարձկան դիւանադէտներ, որոնք իրենց երկրի բուն շահերու զիտակցութիւնը չունենալէն զատ, նաւերնին ալ խրած են ճախճախուտքին մէջ: Եւ եթէ ներքին յեղափոխութիւն մը չի գայ զանոնք սրբելու հրապարակէն, տակաւին երկար պիտի հեծէ այդ երկիրներու գէմակրատիան: Փաշական պետութիւնները կը կարծեն թէ բոնի ուժով, զինու զօրութեամբ պիտի կարենան յարատեւօրէն կենալ իրենց գահին վրայ, հոգ կը սխալին: Գերմանիա և Իտալիա այն ատեն կը հասնին իրենց նպատակին, երբ արձակուին աշխատաւորութեան կապուած ձեռքերը, երբ ազատ քուէարկութեամբ նոր և թարմ ժողովրդական պետութիւն մը հրապարակ բերեն և կազմակերպած անեղ բանակով մը՝ մէջտեղ դնեն և պահանջեն իրենց կորսուած իրաւունքները: Փաշիզմի խելագար հերոսները՝ իրենց չեն կրնար բան մը ընել, և թոյլ չեն տար որ երկրի իրաւատէր Դեմոսը ոտքի ելնէ և աշխարհին ըսէ իր հուժկու և ազդու խօսքը՝ որուն պատրաստ են լսելու բոլոր երկիրներու գէմակրատական տարրերը:

Եւրոպայի թնուկը այն ատեն միայն կը լուծուի, երբ իյնայ Ֆաշական և ճաղիական ռեժիմը, և սիրապետէ դեմոկրատական արդարակոյտով ռեժիմը:

ՎԵՐՋ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է
ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ Բ. ԳԻՐԲԸ

Հոգիմ եւ Նիւթը
ԴԱՐՎԻՆԻԶՄ ՈՒ ՄԱՐԿՍԻԶՄ

ԿԱՐԴԱՅԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՅԻՄՆԱՄԵԱԿԸ

1238 P. O. Box
Prov. R. I. U. S. A.

ԱՐԱՐԱՏ

ՕՐԱԹԵՐԹ

B. P. 616 Beyrouth (Liban)

ՆԵՐՏԱՍՏԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ՕՐԿԱՆ ՀԻՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԻ

ՊԱԼԳԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ
ՕՐԿԱՆ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ՇՐՋԱՆԻ

ՇԱՐԺՈՒՄ
ՕՐԿԱՆ ՀԱՐ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԻ

ՆՈՐ ՆԵՐԿԻՐ
ՕՐԿԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԻ

<< Ազգային գրադարան

NL0155630

ԳԻՆ 3 ՖԻԱՆՔ

Արսասանման 4 Ֆրանկ

Ամերիկա 25 Սենթ

ARSEN GUIDOUR

École Mixte Guiliguian

HART-SISSI

Alep-Syrie

